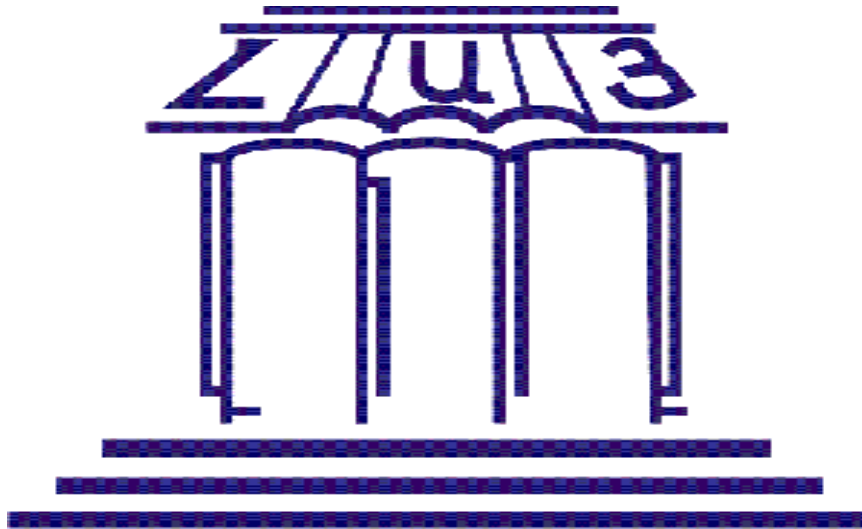

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Lkn

309

199

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

ՏԵՏՐԱԿ Դ.

ՍԷՐ *կամ* ՄԱՀ.

ողբերգութիւն

Դ. Բարխուդարեանցի

ԹԻՖԼԻՑ

ՀԱՄԱՐ 487.032.048

ՀԱՄԱՐ 487.032.048

1869

43720-4.1

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

ՏԵՏՐԱԿ Դ.

ՍԷՐ *կամ* ՄԱՀ.

ողբերգութիւն

ՀԻՆ Գ. ԳՈՐԾՈՂ ՌԻԹԱՄԻՔ

Հեղինակութիւն

ԳՐԱԳԱՐԱՆ

Գ. Բարխուդարեանցի

ԹԻՖԼԻՏ

ՀԱՄԲ. ԷՆԾԻԱՃԵԱՆՑԻ ԵՒ ԸՆԿ.

ՏՊԱՐԱՆՈՒՄԸ:

1869

1605.

Дозволено цензурою. 15 Апрѣля 1869 г. Тифлисѣ:

1902

28054-62

28. 312

309-60

9-

010

400

U. U. Z.

Ս Է Ր Կամ Մ Ա Հ

« Ղ Բ Ե Ր Գ Ա Լ Թ Ի Ը Ն »

—

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Մ Ա Հ Տ Ե Ս Ի Խ Ա Չ Ա Տ Ո Ի Ր, Աստապատ գիւղի տանու-
տէրը, 50 տարեկան:

Ա Ն Ն Ա, Նորա կինը, 45 տարեկան:

Հ Ա Մ Ա Ս Փ Ի Ի Ռ, Նոցա աղջիկը, 16 տարեկան:

Շ Ո Ի Շ Ա Ն, Նորա ընկերը, նոյն հասակի:

Ս Մ Բ Ա Տ, Համաափառի սիրականը, գեղեցիկ աղա-
մարդ 25 տարեկան:

Մ Ա Ր Թ Ա, Նորա մայրը, պառաւ կին:

Մ Ա Ր Տ Ի Ր Ո Ս Բ Է Գ, Համաափառի փեսացուն 40
տարեկան:

Պ. Յ Ա Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն, Նորա բարեկամը:

Տ Ի Ր Ա Յ Ո Ի Մ Ա Ր Կ Ո Ս, Աստապատ գիւղի տիրա-
ցուն, աղեղ և հաստափոր. նա հազուատով չէ դանա-
ղանալում միւս գիւղացիներին:

Գ Ր Ի Գ Ո Ր, 10 տարեկան աղայ:

Գ Ի Ի Ղ Ա Յ Ի Ն Ե Ր, Կ Ա Ն Ա Յ Ք, Ա Ղ Ջ Ի Կ Ն Ե Ր:

Անցքը պատահումէ 1851 թուին.

ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ:

(Երասխի ասիւր: Աջ կողմը մեծ դաշտ, որի վերայ
հեռու երևումէ Աստապատ գիւղը: Ձախ կողմը
գեղեցիկ բլուրներ, որոնցից մինի վրայ կանգնած
է Կարմիր վանքը: Մէջ տեղը, ջրի մօտ ընկած
է մի մեծ սպիտակ քարափի կտոր: Բեմի ետևի
կողմը ցոյց է տալիս Երասխի բոլոր դաշտը, որի
հեռաւորութեան մէջ կորչումէ գետը: Շատ հե-
ռու բարձրանում են լեռներ և Մասիսը: Այդ ա-
ռաւօտ է:

Առաջին երևոյթ:

ՍՄԲԱՏ (գալիս է երգելով):

Կապոյտ երկնքում

Աստղեր են փայլում

Եւ լուսնիակը.

Ամենից սիրուն,

Ամենից փայլուն

Է արեգակը:

Կանաչ դաշտերում
Եւ այգիներում

Ծաղիկներ կան շատ,
Բայց չէ ոչ մինը
Վարդի նմանը
Նա է բնութեան զարդ:

Սիրուն աղջիկներ,
Ինչպէս ծաղիկներ,
Ամեն տեղ շատ կան,
Բայց իմ ընտրածը,
Սրտիս սիրածը
Հրեշտակի է նման:

Երկրորդ երևոյթ:

ՍՄԲԱՏ Եւ ՀԱՄԱՍՓԻԻՌ (գալիս է
կուժը ուսին):

Ս մբ ա տ (ուրախացած վազում է ա-
ռաջ): (Նա սկսում է իւր կուրծքին): Տե՛ս,

ինչպէս վեր ու վեր է թռչում սիրտս ու
ըստ թենից, որ քեզ տեսնում եմ:

Համա սփիւռ: Ո՞ւր ես, Սմբատ, մի
շաբաթ է չեմ տեսել քեզ. մոռացել ես
ինձ:

Սմբատ: Սմբատը քեզ մոռանայ:

Համա սփիւռ: Ապա ո՞ւր էիր:

Սմբատ: Գնացել էի Մարանդ: Այն-
տեղ մի թուրք վաճառական փող էր պարտ
ինձ. գնացի ստացայ:

Համա սփիւռ: Ա'խ, Սմբատ, ինչ-
պէս ուրախ կ'լինէի, որ դու ձեռք վեր առ-
նէիր այդ բանից: Սորանով, քանի անգամ
խնդրել եմ, բայց դու չես լսում ինձ:

Սմբատ: Ի՞նչ ես ուզում, Համա-
սփիւռ, ի՞նչ բանից ձեռք վեր առնեմ:

Հ.: Չըզիտե՞ս ինչ է — ծածուկ ապրանք
անցկացնելուց: Դա շատ վտանգաւոր գործ
է, սիրելի: Ասած է, կուժը ամէն օր ջուր
չի բերի, մի օր կը կոտորուի:

Ս.: Վախենում ես, որ ինձ բռնեն, կամ
սպանեն զազախները:

Հ.: Հա՛, սիրելի, ես շատ վախենում եմ
այդ բանից: Ահա՛ քեզ օրինակ Նէհրամցի
կարապետը: Ասում են քսան տարի է, ինչ որ
պարապում է այդ բանով և միշտ յաջողում
էր նորան, բայց վերջը բռնուեցաւ ապրանքը
ձեռիցը խլեցին, իրան էլ պատժեցին և հիմայ
ասում են, որ պիտի Սիբիր ուղարկեն նորան:

Ս.: Մի՛ վախենար, հոգիս, ինձ հետ չի
պատահի այդ բանը:

Հ.: Ա՛խ, չէ, սիրելի, քեզ հետ էլ կա-
րող է պատահել: Թէ ինձ սիրում ես Սմբատ,
ձեռը վեր առ, վար ու ցանք արա՛:

Սմբատ: Ես չեմ կարող վար ու
ցանք անել: Մի օր որ ձիու վրայ չըլինիմ,
այն օրը կորածի պէս է ինձ համար: Ես
չեմ ծնած հողագործ լինելու: Բացի դո-
րանից, այսպէսով աւելի փող եմ ստանում,

քան թէ կարող եմ ստանալ վար ու ցանքից:

Համապատասխան: Բայց այն չես մտածում, որ այդպէսով ամեն օր վտանգի մէջ եք քո կեանքը: Ես քեզ խնդրում եմ, եթէ ինձ ճշմարիտ սիրում ես և ցանկանում ես իմ հանգստութիւնը, ձեռք վեր առ այդ բանից:

Սմբատ. (Հատ ձեռով դրկում է նորա մէջքը, քնքուշ կերպով): Դու որ խընդրում ես, ես էլ ինչ խօսք սւնիմ: Գիտես որ կեանքս չեմ խնայի քեզ համար: — Ես կը կատարեմ քո ցանկութիւնը և կը դառնամ հողագործ, միայն էլի մի շաբաթ ժամանակ տո՛ւր: Ես մինին խոստացել եմ անցկացնել նորա ապրանքը և չեմ ուզում խաբել նորան:

Համապատասխան: Լավ, ես տալիս եմ քեզ քո ուղած ժամանակը, միայն թէ կատարիր իմ խնդիրքը:

Ս մբ ա տ: Անպատճառ:— Բայց հերիք
է այդ մասին: Հիմայ ուրիշ բանի վրայ խօ-
սինք:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու: Շատ լաւ: Ասա
տեսնիմ ի՞նչ արեցիր, տեսա՞ր:

Ս մբ ա տ: Տեսայ: Բայց ի՞նչ իւր ա-
սած մարդ է եղել քո հայրը: Երկու ան-
գամ մարդ ուղարկեցի մօտը, և երկու ան-
գամն էլ ասել էր, որ քեզ չի տայ ինձ:
Ես նորան ի՞նչ եմ արել: Անցած կիրակի
օրը պատահեցի նորան և ինքս խնդրեցի
բայց նա առնելին չէր ուզում լսել ինձ:
Վերջը ասաց, որ ոչ մի ժամանակ չի տայ
իւր աղջիկը ինձպէս աւագակին: Ես էլ ու-
զեցի վախեցնել նորան ու ասացի, որ կը
փախցնեմ քեզ:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու: Յետո՞յ:

Ս մբ ա տ: Ել ոչինչ, այնպէս մնաց բա-

նը: Հիմայ տարակուսել եմ, չըզիտեմ թէ
ինչ անեմ:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու: Ի՞նչ պիտի անենք:
Համբերենք, սիրելի, կարելի է մի օր կակղի
հայրս:

Ս մ բ ա տ: Մինչև երբ համբերենք:
Ես վախենում եմ, որ քեզ խլեն ինձանից:
Չլինի թէ հայրդ փեսայ է ճարել իւր
համար:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու: Թող ինչքան ու-
ղում է ճարէ: Ես բացի քեզանից ուրիշին
չեմ ուզի:

Ս մ բ ա տ: Քո ձեռին ոչինչ չըկայ, սի-
րելի: Քեզ կըստիպեն:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու: Աըստիպեն ու կը
տեսնեն, թէ ինչ կանեմ:

Ս մ բ ա տ: Ինչ կարող ես անել: Աստ-
ուած անիծէ մեր երկրի սովորութիւնը:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու: Ես աւելի լաւ կը

Համարեմ մեռնել քան թէ դառնալ ուրիշի կիներ:

Ս մ բ ա տ: (ողևորուած): Մեռնեմ քո հոգուն, Համասփիւռ: Այդ որ լսեցի քեզանից, հիմայ էլ ոչինչ բանից չեմ վախենում: Եթէ դու չես ուրանալ ինձ, բոլոր աշխարհը որ դայ, կարող չէ խել քեզ իմ ձեռից:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու: Այդ մասին միամիտ կայ: Եթէ դու ձեռը չես վեր առնի ինձանից, ես մինչև մահս քոնն եմ:

Ս մ բ ա տ: Համասփիւռ, շատ անգամ ասել եմ և հիմայ էլ կրկնում եմ մի և նոյնը և վկայ եմ կանչում Արարիչ Աստուած, որ ես ինքս իմ ձեռով կրցցեմ դանակը սրտիս մէջ, եթէ մի բոպէ գոնեա կրմոռանայ նա քեզ:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու: Աստուած ոչ անէ:
— Բայց հիմայ գնա՛, Սմբատ, վախենում եմ, որ տեսնեն մեզ:

Ս մբ ա տ. (գրկումէ նորան և համ-
բուրումէ): Մնաս բարով, (գնումէ):

Հ ա մ ա ս փ ի ւ ու: Գնաս բարով, Աս-
տուած քեզ հետ: (Կարճ ժամանակ մը-
նումէ կանգնած և նայումէ Սմբատի ե-
տևից, յետոյ լցնումէ կուժը և հեռա-
նումէ):

(Տեսարանը փոխվումէ: Մի մաքուր դիւ-
ղի սենեակ մահտեսի խաչատուրի տանը:
Սենեակը ունի երկու դուռը, որոնցից մինը
տանումէ դէպի բակը և պարտէզը, իսկ միւ-
սը դէպի մի ուրիշ սենեակ: Յատուկ ծած-
կած է հասարակ դորդերով, աջ կողմը դրած
են երկու հասարակ փայտից շինած աթոռ-
ներ: Պատերի թարեքների վրայ չարած են
կարգով զանազան ապակեղէն, կաւեղէն և
պղնձէ ամաններ, մի կողմը նմանապէս ե-
րևում են զէնքեր: Առաւօտ է):

Երրորդ երևոյթ :

ՄԱՀՏԵՍԻ ԽԱԶԱՏՈՒՐ (նոր հագնում է
չուխան) :

Այսօր պիտի գնամ Նախիջևան և
բանը վերջացնեմ : Ել աւելի անկարելի է
ուշացնել, եթէ չեմ ուզում, որ վերջը դա-
տարկ մնամ ու զղջամ : Քանի թոնդիրը
տաք է, պէտք է հացը կողը տալ : Թէպէտ
այս խօսքը կինն է ասել, բայց ես ու իմ
Աստուածը շատ խելօք խօսք է : Մարտիրոս
բէգը բոլորովին խելագարուել է աղջկաս
համար, թէպէտ միայն երկու անգամ է ան-
սել նորան : Ճշմարիտ է, նա արդէն կերել
է մի կնոջ գլուխը և մօտ քառասուն տա-
րեկան տղամարդ է, բայց այսօր իմ մեծն
է և ես նորա ձեռի տակն եմ : Նա թարգ-
ման է մեր կառավարչի մօտ, մի քանի ժա-
մանակից յետոյ կը դառնայ նորա օգնակա-
նը, յետոյ և կառավարիչ : Ել ինչ ասել

գուզէ, որ ես միշտ կըմնամ իմ տեղը: Յետոյ ես գիտեմ:—Շատ կարելի է, որ նորա ողորմութեամբ մի պարզեւ էլ ստանամ վզիս, դեղին, փայլուն, մի փոքր լուսնեակի չափ: Ե՛ն կըտեսնենք էլի. (մտածում է) բայց եթէ: — Յետոյ մի կողմից այն անպիտանը: — Եղբայր, հայրը ես եմ, աղջիկը իմն է, ումը ուզեմ նորան կըտամ, ուզեմ մինչև մահ տանը կը պահեմ, ո՞վ է ձեռս բռնողը:— (Ծաղր անելով): Աը փախցնեմ:— Հա՛, ինչպէս չէ, քո հօրն ողորմի, արի մի փորձիր, տէս թէ գլուխդ քանի՞ կտոր է լինում:— (Մի կարճ լռութենից յետոյ): Հա՛, հա՛, պիտի շտապիմ, չըլինի թէ, ո՞վ գիտէ. սատանան հակառակ է. (կանչում է), Աննա՛, Աննա՛:

Զորրորդ երևոյթ:

ՄԱՀՏԵՍԻ ԽԱԶԱՏՈՒՐ Լ ԱՆՆԱ (մտնում է ձախ կողմից):

ԱՆՆԱ: Ի՞նչ ես կանչում, մահտեսի, ի՞նչ կայ:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ր: Այստեղ էկ, բան
եմ ասուամ:

Ա ն ն ա: Ասա՛ տեսնեմ, ի՞նչ կայ. ո՞ւր
ես գնում:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ր: Նախիջևան: Բայց
առաջ լսի՛ր, թէ ինչ եմ ասում: Ես ու
զումեմ Համասփիւռին մարդու տամ, տասն
ու վեց տարեկան աղջիկ է. իսկ լաւ ժա
մանակն է:

Ա ն ն ա: Ի հարկէ: Բայց թէ ինձ
կը հարցնես, մի փոքր էլ անց է կացել ժա
մանակը: Թէ չես մոռացել, ես տասն երեք
տարեկան էի, երբ որ մեզ պսակեցին:—
Բայց ո՞ւմն ես ուզում տալ:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ր: Մի շատ լաւ մարդ
եմ ճարել նորա համար. մեծ մարդ, աս
տիճանաւոր:

Ա ն ն ա. (ուրախացած): Ի՞նչ ես ա
սում, աստիճանաւոր, լաւ է: Բայց քանի՞
աստիճան ունի: Տիրացու Մարկոսի համար

ասուամեն, որ չորս ասաիճան ունի. իսկ նա՞:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը: Կանց, կանց, մի՛
շտապիր, յիմար կի՛ն, ուրախութենից չը
գիտես, թէ ինչ անես: Ահա այդ բանից էի
վախենում, որ մինչև այսօր ոչ ինչ չէի
ասում քեզ: Ո՞վ չըգիտէ, որ կնոջը մի ծա-
ծուկ բան ասես, մի և նոյն է թէ հազար
մարդու առաջ դռաս հրապարակի մէջ,
որովհետև էգուց բոլոր աշխարհը կիմանայ
այդ բանը: Սուտ չէ ասած, որ կիներ կարճ
խելք ունի, որովհետև մազերը երկայն են:

Ա ն ն ա. Լաւ է, լաւ, թէ Աստուած
կը սիրես էլ մի՛ երկարացնիլ բանը, ասա՛,
ես լսում եմ:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը: Եթէ դու այնպէս
էլ լաւ լսում ես, ինչպէս որ տեսնում ես,
ապա ի դուր է իմ ասելը:

Ա ն ն ա. Ի՞նչպէս:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը: Այնպէս, որ դու
երկու աչքով կոյր ես և ոչ ինչ չես տես~

նուժ, թէ ինչ է պատահում քո չորս
կողմը: Բայց ես ահա երկու ամիս է նկա-
տում եմ, որ սատանան մտել է աղջկանդ
գլուխը և տակն ու վրայ է արել նորա ու-
ղեղը:

Ա. ն. ն. ա: Ի՞նչ, ի՞նչ, (երեսը խաչա-
կնքելով): Աստուած մի՛ արասցէ, ի՞նչ ես
ասում:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ը: Չե՞ս հասկանում,
ինչ է: Բայց մի՛ կտրիր խօսքս, նստի՛ր. (եր-
կուսն էլ նստում են):— Հա՛, սատանան մը-
տել է նորա գլուխը և տակն ու վրայ է
արել նորա ուղեղը:

Ա. ն. ն. ա. Թէ Աստուած սիրես, մահ-
տեսի, պարզ խօսի՛ր. ես չեմ հասկանում
քո ասածը:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ը: Դու երբ ես բան
հասկացել, որ հիմայ հասկանաս: Ասա-
ուած այդ շնորհքը չէ՛ տուել քեզ:

Ա. ն. ն. ա: Ինչպէս հասկանամ, որ ա-

Ես նրան այդպէս չեմ մեծացրել: Հաւատաւ
ինձ, որ նա վախենում է էլ նայել տղա-
մարդու երեսին:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ը: Այդ ես չըզիտեմ,
բայց լաւ տեսնում եմ, որ մի այնպէս բան
կայ այդտեղ: Վաղուց է Համասփիւռը փո-
խուել է: Առաջ նա միշտ ուրախ էր, բայց
հիմայ միշտ տխուր է և անդադար ախ ու
վախ է քաշում:

Ա ն ն ա. Ի՞նչ ես կարծում, ո՞ւմ հա-
մար են նորա ախ ու վախը:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ը: Ա՛ կին, դու միշտ
կարծում ես: Այստեղ կարծել հարկաւոր
է, երբ որ բանը պարզ ու հասկանալի է:
Ես հաստատ գիտեմ, որ այն անպիտանը,
որ համարձակուել է գողիպէս ներս սողալ
աղջկա սրտի մէջ և պղտորել է նորա միտ-
քը, է այն աւաղակ փուշ կենդանի Զու-
ղայեցի Սմբատը, որ նորերումս կրկին մարդ

էր ուղարկել ինձ մօտ մի և նոյն բանի
համար:

Ա՛ն՛ն ա: Յետոյ:

Մ. Խ ա չ ա ա տ ու ը . Յետոյ ի՞նչ:
Յայտնի բան է, որ չընդունեցի նորա խըն-
դիրքը: Ես նորապէսին աղջիկ կը տամ: Նա
մի օր կամ կերակուր կը դառնայ վագրե-
րին, որոնց որսում է կամ զաղախներից մի
գնդակ կը ստանայ գլխումը ապրանք փախ-
ցնելու ժամանակ:

Ա՛ն՛ն ա. Այդ ի հարկէ այդպէս է:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը : Բայց հիմայ լսիր
նորա անամօթութիւնը: Անցած կիրակի
օրը երեկոյեան ժամանակ ձիով գալիս էի
Նախիջլեանից, որ յանկարծ կտրեց ճանա-
պարհս: Ճշմարիտն ասեմ մի փոքր վախն-
ցայ, կարծեցի թէ աւազակ է — բայց այդ
Սմբատն էր, որ էլի կրկնեց իւր խնդիրքը:
Ես ասացի նորան, որ ոչ մի ժամանակ չեմ
տալ իմ աղջիկը նորա պէս աւազակին: Դ՛նաւ,

Թող ես աւագակ լինիմ քո խօսքով,“ առ
սաց նա, “բայց իմացիր, որ եթէ մի բան
կամքով չեն տալիս աւագակին, այն ժամա-
նակ նա խլում է այն բանը“. ասաց և իս-
կոյն հեռացաւ:

Ա. ն. ն. ա. Տէր Աստուած, դու աղա-
տիր մեզ այս փորձանքից

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ը: Ես յոյս ունիմ,
որ նա կազատէ մեզ, եթէ մենք խելքով
կը շարժինք: — Մարտիրոս բէգը երկու ան-
գամ տեսել է Համասփիւռին, Նոյայ տա-
պանում ու Նախավկայում և շատ հաւա-
նել է նորան:

Ա. ն. ն. ա.: Մի՞թէ, ինչ ես ասում:
Մարտիրոս բէգը, մեր կառավարչէ Թարգ-
մանը: Փառք քեզ Աստուած, ո՞վ կը սպա-
սէր այդ բաղդաւորութեանը:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ը: Բայց հիմայ
բանն այն է, որ ձեռից շէթողներք այդ բաղ-
դը: Մեր անպատճառ պիտի շտապինք, որ

համայն աւագակ Սմբատը մի փորձանք
չը բերէ մեր գլխին, կամ Մարտիրոս բէգը
չը փոխէ իւր միտքը, որովհետեւ գիտես,
որ նա մեծ մարդ է և շատ խորը կարգա-
ցած, բոլոր օրէնքները անգիր գիտէ:

Ա ն ն ա . Ա'խ, մահտեսի, ինչպէս
բաղդաւոր կը լինի մեր աղջիկը, եթէ իրաւ
գլուխ դայ այդ բանը: Իմ Համասփիւռը կը
դառնայ մեծ մարդու կին, կապրի քաղա-
քի մէջ և նորա ծանօթները կը լինին աս-
տիճանաւորների և իշխանների կանայքը:
Ինչպէս կը զարմանայ բոլոր գիւղը, եթէ ի-
մանայ այս բանը.

Մ . Խ ա չ ա տ ու ը . (Ճաղրանելով).
Ի հարկէ դու կաշխատես, որ մի ժամի
մէջ բոլոր գիւղը իմանայ այդ բանը,

Ա ն ն ա . (մի փոքր վիրաւորուած).
Փառք քեզ Աստուած: Ինչ բերանը պատ-
ռած կին ինձ տեսար, որ այդ խօսքն ա-
ստուծես ինձ: Իմ գլխի թշնամին եմ կը:

տեսնեա, որ ես իմանում եմ լեզուս պահել:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը Ր: Լ ա՛ւ կը տեսնեմ: — Հիմայ ես գնում եմ Մարտիրոս բէգի մօտ, որ բանը վերջացնեմ, այնպէս որ էզուց նշանը բերէ:

Ա ն ն ա. Այդպէս շուտ ինչպէս կարելի է: Թող մի փոքր մտածենք, բարեկամ ու ազգականներ ունինք, հարցնենք, տեսնենք, թէ նոքա ինչ են ասում:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը Ր: Իմ բանը յաջողի, ով ինչ ուզում է թող ասէ: Ես իմ խելքն ունիմ, ու ինքս ամէն բան մտածել ու վճռել եմ: Քանի շուտ լինի բանը, այնքան մեր օգուտն է: Հիմայ ես գնում եմ և մինչև իրիկնապահը տունն չեմ դալ. իսկ դու, իմ Աննա, մինչև իմ դալը պատրաստիր Համասփիւռին, լաւ հասկացրու նորան, թէ ի՞նչ է Մարտիրոս բէգը և թէ ինչպէս բաղդաւոր կը լինի նորա ձեռին:

Ա ն ն ա: Շատ լաւ, աչքիս վրայ: Այդ

Մասին միամիտ կաց, ինչպէս ուզում ես, այնպէս կը լինի, միայն թէ Աստուած յաջողէր մեր գործին. (վեր են կենում տեղերից):

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը : Ահա Համասփիւռն էլ գալիս է:

Հինգերորդ երեոյթ:

ԱՌԱՋԻՆՆԵՐԸ Է ՀԱՄԱՍՓԻԻՌԸ (մանում են քակի կողմից):

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը : Բարի լոյս, Համասփիւռ, այսօր քեզ չեմ տեսել. այդ ո՞ւր էիր գնացել այսպէս վաղ:

Հ ա մ ա ս փ իւ ռ . Գնացել էի գետիցը ջուր բերելու:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը . Դու շատ սիրում ես երասիւր, ինչպէս տեսնում եմ, որ քովհետեւ մօտիկ աղբիւրը թողած, միշտ նորա ջուրն ես բերում:

Ա ն ն ա . Գետի ջուրը աւելի համեղ է առողջարար է, քան թէ աղբիւրինը:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ր : Չը գիտեմ. ինձ
համար ամէն ջուր մնասաւար է, բացի խա-
ղողն ջրից :

Ա ն ն ա . Լ աւ, հերիք է. մահտեսի,
դորա ժամանակը չէ հիմայ : Գնա՛, ուր որ
գնալու ես :

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ը , (սուր աչքով նա-
յելով Համասիխուի վրայ) : Բայց քեզ, ինչ-
պէս տեսնումեմ, մնաս է աալիս Երասխի
ջուրը, Համասիխու .

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու . Ի՞նձ : Ամենեւին
չէ : Ես կատարեալ առողջ եմ :

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը ը : Չը գիտեմ. բայց
դու միշտ տխուր ես երևում իմ աչ-
քումս, և քանի ժամանակ է ահա ել չեմ
լսում քո երգերը :

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու : Հաւատա՛, հայր,
որ ոչ մի տեղս չէ ցաւում :

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը . Աստուած տայ,
որ այդպէս լինի : Բայց մի փոփոխութիւն

տե՛սնու՛մ եմ քո մէջ, Համասփիլու, որ առա-
մենեկն չեմ հաւանում:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու . (այլայլած): Ի՞նչ
փոփոխութիւն, սիրելի հայր:

Մ. Խ ա չ ա տ ու ը . (Շուտ): Այդ մա-
սին մօրդ հարցրո՛ւ, նա կասէ քեզ: Եւ
շտապում եմ: Մնա՛ք բարով . (զնուսէ):

Ա ն ն ա : Գնաս բարով:

Վեցերորդ երևոյթ:

Ա Ն Ն Ա Լ Հ Ա Մ Ա Ս Փ Ի Ի Ռ :

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու : Մայր, ո՞ւր է զըն-
տում հայրս:

Ա ն ն ա : Նախիջևան:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու : Ի՞նչ բանի համար:

Ա ն ն ա : Դու ինչ հարցնող ես, ինչ
քո բանն է: Այդ շատ վատ սովորութիւն
է: Քո հասակի աղջկան ամենեկն չի վայե-
լի հարց ու փորձ անել ամեն բանի մասին:
— Յետոյ կիմանաս:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու ռ : Մեղայ, ներիր, սիրելի մայր, ել ուրիշ անգամ չեմ հարցնի:

Ա ն ն ա : Հիմայ նստիր կարդ կարիր, աշխատիր որ մինչև էգուց պատրաստ լինի շատ հարկաւոր կը լինի քեզ:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու ռ : Զրկինի թէ գնալու ենք Սուրբ Կարապետ ուխտ:

Ա ն ն ա - (բարկացած): Հա՛, չէ՛: Ելե՛սկսեցիր հարց ու փորձ անել: Քեզ ինչ որ հրամայում են, այն արա՛: Դու պէտքէ ուրախ լինիս և շնորհակալ, որ քեզ միշտ զարդարած ենք պահում ինչպէս վարդ:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու ռ : Ես շատ շնորհակալ եմ, սիրելի մայր:

Ա ն ն ա : Հա՛, միայն խօսքով, բայց քո վարքիցը չէ երևում այդ բանը:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու ռ : Իմ վարքը: Ես ի՞նչ եմ անում:

Ա ն ն ա . Ինձ մի՛ հարցներ, քո սրտի՞ն հարցրա՛ւ:

Հ ամա ս փ ի լ ու . Իմ խղճմտանքը
մաքուր է:

Ա ն ն ա . (Մի կողմը): Տեսնեմ ճշմարիտ էր ասում մահտեսին թէ չէ: (Համասփիւռին): Ես այդ իսկոյն կը տեսնեմ: Լաւ նայիր երեսիս: (Համասփիւռը նայում է նորա երեսին): Համասփիւռ ճշմարիտն ասա՛, տես չըխաբես ինձ, թէ չէ իսկոյն կիմանամ. ճանաչումե՞ս Զուղայեցի Սմբատին:

Հ ամա ս փ ի լ ու . (Սաստիկ շփոթփում է և չէ պատասխանում):

Ա ն ն ա . Ի՞նչի այդպէս յանկարծ կարմրեցար, պատասխան տո՛ւր, բայց էլի կրկնում եմ, սուտ չասե՛ս:

Հ ամա ս փ ի լ ու . (Մի կողմը). Ի՞նչի եմ թագցնում: (Մօրը): Դու պահանջում ես, որ ճշմարիտն ասեմ, ուրեմն իմացիր...:

Ա ն ն ա . Ասա՛, ասա՛ վերջացրո՛ւ խօսքդ:

Հ ամա ս փ ի լ ու : Ես ճանաչում եմ. նորան:

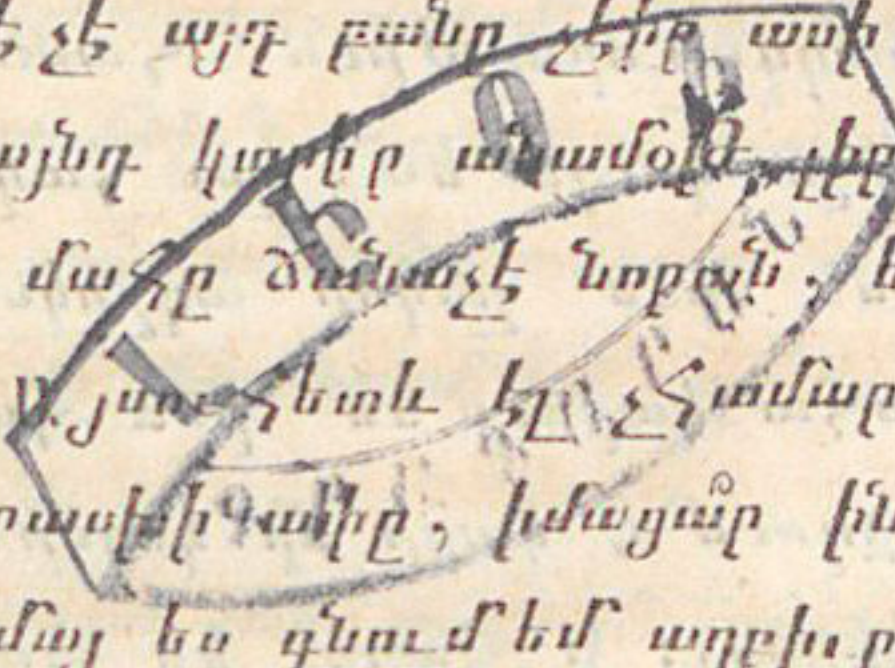
Աննա, ի՞նչ վայ. իմ գլխին ու արևին:
 Աղջիկ, այդ ինչ ասացիր, չե՞ս ամաչում:
 Ա՛յ սե մահը տանէ քեզ, որ այդ խօսքը
 չէր դուրս եկել, քո բերանից: Շատ լաւ է,
 երեւոյ պարզ կենայ: Այդ է քո շնորհա-
 կալութիւնը, այդպէս ես վճարում մեր լա-
 ւութիւնը: Այդ յոյսն ունէինք քեզանից,
 Համասփիւռ: — Եւ ես, յիմար կինս, չէի
 հաւատում քո հօրը և հիմայ քո սեփա-
 կան բերանից եմ լսում այդ բանը: — Դու,
 մեր մի հատ զաւակը, մեր բոլոր յոյսը ու
 մխիթարութիւնը մեր ծերութեան օրերում
 խայտառակում ես մեր անարատ անունը, որ
 մինչև այսօր պահպանել ենք ինչպէս գանձ:
 Այսուհետև պիտի առակ դառնանք ամենի
 բերանում: Եթէ այդպէս է, երանի թէ ջուր
 էիր կտրուել յարդանդիս մէջ, որ քեզ
 չէի ծնել:

Համասփիւռ. (Սաստիկ շարժած
 բռնում է մօր ձեռը և համբուրում է): Ա՛խ,

մայր, մի' անիծեց ինձ. ես մեղաւոր չեմ :

Ա ն ն ա . Մեղաւոր ես թէ չէ, ես միտք
չունիմ երկար խօսել հետդ այդ մասին -
այլ յայտնում եմ իմ ու հօրդ կողմից, որ
յաւիտեան պիտի մոռանաս նորան և էլ
ամենևին չը յիշես նորա անունը, եթէ չես
ուզում պատժուիլ ինչպէս հարկն է :

Հ ա մ ա ս փ ի ռ ո : Ա'խ, մայր, չես ճա-
նաչում նորան, թէ չէ այդ բանը լինի ասի :

Ա ն ն ա . Չայնդ կտոր անամօթ լից, աղջիկ : Թող սև մազը ծանաչէ նորան, ես
չեմ կամենում : Այսուհետեւ էլ չհամար-
ձակուիս գնալ Նրասիփակիր, խնայար ինչ
եմ ասում : -- Հիմայ ես գնում եմ աղբիւրի
վրայ մի քանի կտոր բան ունիմ լուանալու,
աչքդ տան վրայ լինի ու բանիդ կանց. ես
շատ չեմ ուշանալ : (գնում է) :

Եօթներորդ երևոյթ :

ՀԱՄԱՍՓԻԻՌ (մենակ վեր է առնում
կարը, բայց չէ կարում) :

Ա՛խ ինչ տարաբաղդ աղջիկ եմ ես,
Հիմայ ի՞նչ կըլինի իմ ճարը. որ ծնողքս
հակառակ են իմ սիրուն: Հա՛ ես շատ տա-
րաբաղդ եմ, որովհետեւ միթէ կարելի է
բաղդաւորութիւն համարել այն, որ ես
միշտ կուշտ եմ, լաւ հաղնուած, քան թէ
իմ միւս ընկեր աղջիկները, և հիմայ էլ
ահա՛ կարում եմ ինձ համար նոր դէյրա:
(Զգում է կարը մի կողմը և վեր է կենում
տեղից) : Ի հարկէ ես չեմ կասկածում, որ
նոքա ինձ սիրում են, բայց Տէ՛ր Աստուած,
ինչ պատճառով քանդում են իմ բաղդա-
ւորութիւններ: — «Յաւիտեան» պիտի մոռա-
նաս նորան և էլ ամենեին չըյիշես նորա
անունը», ասաց մայրս: — Բայց ի՞նչի, ի՞նչի
պիտի մոռանամ նորան, ի՞նչի չը սիրեմ:

Մեքատին, ո՞վ կայ մեր զիւղումը նորա հա-
տը:

Ա՛խ երանի թէ ամենեւին չէի ճանա-
չել նորան: Սկսած այն օրից, երբ ես ա-
ռաջին անգամ տեսայ նորան, յաւիտեան
թռաւ իմ հանգստութիւնը: — Բայց էլի
երջանիկ եմ համարում ինձ, որ ճանաչեցի
նորան: (Ոգևորուած). Հա՛, հա՛ ես շատ եր-
ջանիկ եմ—նա ինձ այնպէս սրտով սիրումէ:
Ո՛հ ինչքան քաղցրութիւն կայ այս խօս-
քերի մէջ, ինչպէս անասման բաղդաւոր
եմ զգում ինձ, երբ որ մտածում եմ, որ նա
ինձ սիրում է: —

Բայց ա՛խ, ծնողքս չեն ուզում տալ
ինձ նորան: Երեւի այսպէս է դրած ճակա-
տիս վրայ, որ ես երբեք պիտի չարժանանամ
սրտիս սիրածին, և ի զուր չէր, որ վիճակի
ժամանակ հանեց հարսը իմ ոսկէ մատա-
նին այս խօսքերից յետոյ. (առանց երգելու)

Այս քաղաքը բարձր տեղ է.

Զուրը հիւանդի դեղ է.

Սիրած, սիրածի չեն տա,
Այս ինչ կուսպաշտ տեղ է:

Բայց ոչինչ, թող նորա մերժեն նո-
րան: Ես էլ, քանի որ շունչս բերանիս է,
չեմ ուզի ուրիշին: Իմ սիրտը միշտ նուի-
րած կը լինի նորան: Իսկ եթէ կը ստիպեն,
այն ժամանակ ես ինքս կը տեսնեմ իմ գլխի
ճարը: (Մտնում է Շուշանը):

Ութերորդ երևոյթ:

ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ Է ՇՈՒՇԱՆ:

Շուշան: Բարի լոյս, Համասփիւռ:

Համասփիւռ: (Առաջ գնալով և
համբուրելով նորան): Ախ բարով, սիրելի
Շուշան: Ի՞նչպէս ես, լմա՞ ես:

Շուշան: Այնպէս չէ, ինչպէս դու:
Ես ամաչում եմ խոստովանել, որ համա-
բեայ թէ նախանձում եմ քեզ: Երանի՛ քեզ,
որ ոչ ինչ ցաւ չունիս սրտումդ. երանի
քեզ որ ուրախ ես:

Համասփիւռ: Զարմանում եմ: Այդ
ինչ եմ լսում: Այսօր առաջին անգամն եմ
տեսնում քեզ այդպէս. — Բայց ի՞նչ գիտես,
որ ես ուրախ եմ, կամ ի՞նչի դու էլ չես
կարող ուրախանալ:

Շուշան: Զեմ կարող, Համասփիւռ,
չեմ կարող. օրովհետեւ դու և ես մին չենք:
Դու բաղդաւոր ես և ոչինչ պատճառ չու-
նիս տխրելու. իսկ ես ամենաթշուառ աղ-
ջիկն եմ երկնքի տակ:

Համասփիւռ. (Կարեկցութեամբ)
Աղջի ի՞նչ կայ, ինչ թշուառութիւն է պա-
տահել քեզ:

Շուշան. Ա՛խ ամենամեծ թշուառ-
ութիւն որ կարող է միայն պատահել ինձ
նման խեղճ աղջկան: (Նրկիւղալի նայում է
իւր չորս կղմը:) Բայց արդեօք մայրդ տանը չէ՞

Համասփիւռ: Զէ', մի վախճար. նա
աղբիւրի վրայ լուացք է անում:

Շուշան: Համասփիւռ, իմ սիրելի քոյր

դու լաւ դիտես, որ ես քեզանից աւելի ու-
րիշ սրտակից ընկեր չունիմ բոլոր դիւղի
մէջ և ես ամենեւին չեմ կասկածում, որ
դու էլ սիրումես ինձ, ինչպէս քո քրոջը:
Մինչև այսօր ոչ ինչ ծածուկ բան չէ եղել
մեր երկուսի մէջ: Ես կարողեմ հաւատալ
քեզ իմ սրտի խորհուրդը. (Ընկնումէ հա-
մաստիւնի վրայ և փաթաթվում է նորա
վզին ողբալով:) Համաստիւն, քոյր, փրկէ ինձ,
աղաչում եմ քեզ. ասա՛ ի՞նչ անեմ, ծը-
նողքս վաճառում են ինձ:

Հ ա մ ա ս փ իւ ու: Հանդարտութիւր, Շու-
շան, մի՛ լաց լիներ:

Շ ուշ ա ն: Հա՛, հա՛, ինձ վաճառում
են, — ինձ ուզում են մարդու տալ, և ինչ
ես կարծում ո՞ւմք — տիրացու Մարկոսին,
որ իմ հօր հասակի մարդ է:

Հ ա մ ա ս փ իւ ու. Ի՞նչ: Դու իհարկէ
համաձայն չես:

Շ ուշ ա ն: Ինձ ո՞վ է հարցնում,

Համաձայն եմ թէ չէ: Բայց թող պատմեմ բոլորը սկզբից:

Համապիւռ. Պատմի՛ր ես ահանջ եմ դնում:

Շուշան: Ահա մի քանի շաբաթ է տեսնում էի, որ Տիրացու Մարկոսի մայրը շուտ շուտ դալիս էր մեր տուն և ծածուկ ինչ որ խօսում էր մօրս հետ: — Ինձ միշտ մայրս դուրս էր ուղարկում, երբոր նա դալիս էր: — Յայտնի բան է, որ ես չէի հասկանում դորա պատճառը, բայց մի ծածուկ ձայն կարծես թէ ասում էր ինձ, որ այդ դալ ու դնալու պատճառը այնպէս բան է, որ սաստիկ կը ցաւեցնէ իմ սիրտը: Ա՛խ, իմ սիրտը չը խաբեց ինձ: Այսօր մայրս կանչեց ինձ իւր մօտ ու ասաց, «Շուշան, ուրախացի՛ր, որդեակ, Աստուած կամեցաւ բաղդաւորել քեզ. քեզ տալիս ենք տիրացու Մարկոսին, և մի քանի օրից յետոյ կը բերեն քո նշանը»:

Համապիւռ. Յետոյ դու ի՞նչ ասացիր:

Շ ու շ ա ն: Նրանի թէ իսկոյն գետինը
մտնէի, քան թէ լսէի այդ խօսքերը: Աար-
ծես թէ եփ տուած ջուր ածեցին վրաս:
Ես սկսեցի լաց լինել և ասացի, որ լաւ է կը
մեռնիմ, քան թէ կը դառնամ նորա կինը:
Բայց մայրս սաստիկ բարկացաւ ու ծեծեց ինձ:

Հ ա մ ա ս փ ի ւ ու խեղճ Շ ու շ ա ն.

Շ ու շ ա ն: „ Ինչպէս համարձակվումես,
անպիտան աղջիկ, ընդդէմ կենալ քո հօրն
ու մօր կամքին,“ գոռաց ինձ վրայ մայրս:
„ Գիտե՞ս, որ տիրացու Մարկոսը վարդապետ
և ուսեալ մարդ է և պսակուելուց յետոյ
կարճ միջոցում քահանայ կը ձեռնադրուի
և դու կը լինիս տէրտերակին: Մեր գիւղի
աղջիկները բաղդաւոր կը համարէին իրանց,
եթէ արժանանային այդ պատուին, բայց դու
քրքրվում ես: Գիտես թէ որքան գլուխ ենք
ցաւեցրել ես ու քո հայրը, մինչև որ գլուխ
եկաւ այդ բանը: Ուրեմն ձայնդ կտրի՛ր, թէ
չէ, եթէ հայրդ իմանայ քո անհնազանդու-

Թիւնը, կը մորթէ քեզ: — Մի կողմից ծեծը, միւս կողմից էլ այս խօսքերը լողորովին խլացրին ինձ: Ես գնացի մի կողմը և դառն արտասուելով լաց էի լինում իմ տարաբաղդութեան վրայ, մինչև որ էլ արտասուք չը մնաց աչքերիս մէջ: Հիմայ եկել եմ քեզ մօտ և խնդրում եմ, մի հնար ցոյց տո՛ւր, թէ ի՞նչպէս ազատուեմ ես այս փորձանքից:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու. Մի՛ յուսահատուիր, սիրելի՛ Շուշան, այդ այնքան դժուար չէ, ինչքան թվում է քեզ միայն հարկաւոր է որ դու հաստատ մնաս խօսքիդ վրայ: Տիրացուն ինքը յետ կը կանգնի, եթէ իմանայ, որ դու չես ուզում նորան: — Բայց չե՞ս քննել քո սիրտը, թէ ի՞նչ պատճառով ընդդէմ է քեզ այդ ամուսնութիւնը: Ձրլինի՞ թէ ուրիշ վրայ աչք ունիս:

Շ ուշ ա ն. Ձէ՛ չէ՛, ես ոչ ոքի վրայ աչք չունիմ, բայց այն մարդուն ատում եմ, ես չեմ կարող սիրել նորան: Ա՛խ, ասա ի՞նչպէս ազատուեմ նորա ձեռից:

Համասփիւռ: Առաջ աշխատիր,
եթէ կարելի է փոխել. քո հօրն ու մօր
միտքը, եթէ այդ չըյաջողի, այն ժամանակ
հաստատ ու փճապէս ասան, որ չես ուզի,
նորան, և ոչ ոք կարող չէ ստիպել քեզ:

Շուշան: Ի՞նչ ես ասում, աղջի:
Ի՞նչպէս կարող եմ հակառակ կենալ իմ
հօրը. Ա'խ, դու չես ճանաչում նորան:
Մայրս սուտ չէր ասում:—Նա ինձ իւր ձե-
ռով կը մորթէ:

Համասփիւռ: Ապա քո միտքն ի՞նչ
է: Կուզե՞ս տիրացու Մարկոսին:

Շուշան: Ա'խ, չէ, ես այդ չեմ ա-
սում: Բայց . . . :

Համասփիւռ: Բայց ի՞նչ Շուշան:

Շուշան: Ա'խ, Աստուած, ի՞նչ անեմ:
Ինչպէս ողորմելի եմ, (ընկնում է մտած-
մունքի մէջ, յետոյ հաստատ ձայնով): Ես
կը խեղդուիմ, Համասփիւռ:

Համասփիւռ. (վախեցած) Վոյ, աղ-
ջի, այդ ի՞նչ ես ասում:

Շուշան: Հայ, ես կընկնեմ Երասխի
մէջ: Այն կեանքը, որ իմ ծնողքս պատ-
րաստուէին ինձ համար, աւելի լաւ է, քան
թէ մահը: Այժմ նորա ինձ չեն խղճում.
իսկ այն ժամանակ գոնեայ մի քանի արտա-
սուք կը թափեն դիակիս վրայ:

Համասփիւռ: Չէ, սիրելի Շուշան,
թէ Աստուած կը սիրես, դէն ձգիր այդ միտ-
քը: Ինչի այդպէս շուտ յոյսդ կտրուէս.
դեռ ժամանակ շատ կայ, ո՞վ գիտէ թէ
ինչ կը պատահի:

Շուշան: Ա՛խ, ես էլ յոյս չունիմ
եւ գիտեմ, որ հայրս չի փոխի իւր միտքը:
Իմ վերջը մահ է:

Համասփիւռ: Բայց այդ շատ մեծ
մեղք է, Շուշան:

Շուշան: Լաւ գիտեմ, Համասփիւռ,
բայց ի՞նչ անեմ, որ ինձ ստիպուէին: Մի-

Թէ ես մեղաւոր եմ, որ չեմ կարող սիրել
Մարկոսին: Աստուած աւելի բարի է, քան
Թէ մարդիկ: Նա կրներէ ինձ իմ մեղքը.
(Լսվում է բակից Աննայի ձայնը, որ կան-
չում է. «Համասփիւռ, Համասփիւռ»), Ահա
մայրդ եկել է կանչում է: Մնաս բարով, ես
գնում եմ:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու. Բայց Թէ ինձ կը սի-
րես, մի աներ այդ բանը: Մենք էլի կիսօսինք
այդ մասին: Սիրտդ պինդ պահիր, սիրելի
Շուշան: Աստուած ողորմած է: (Դուրս են
գնում):

(Վարազդոյրը ցած է ընկնում):

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ:

(Մի պարտէզ մահաւետի խաչատուրի տան
առաջ: Մէջ տեղը կանգնած են երկու մեծ
ծառեր, որոնց ստուերի տակ փռած է մի
գորգ: Ինքը տունը երևում է բեմի ետևի
կողմը ծառերի միջով: Մօտիկ առուի մէջ
վազում է ջուրը: Իրիկնապահ է, արեգակը
մօտ է մայր մտնելուն):

Առաջին երևոյթ:

ՀԱՄԱՅՓԻԻՌ (նստած կարում է և
երգում է մի և նոյն ժամանակ):

Ո՞վ դու իմ կեանքիս անգին ժամանակ,
Ո՞վ իմ մանկութիւն, ա՛խ թռար արագ:
Անհոգս երեխայ ապրում էի ևս
Միշտ ուրախ, զուարթ ու ծիծաղերես,
Հոգիս էր խաղաղ և սիրտս հանդարտ,
Առանց ցանկութեան ու վրշտից աղատ:

Բայց այժմ, անխնայէս փոխուել է այստեղ,
Անարատ սիրտս ինչպէս մահադեղ
Այրում, մաշում է սիրոյ վառ կրակը,
Ցանկութիւնների սաստիկ յորձանքը
Ալեկոծում է կուրծքս անդադար.
Ա՛խ չունիմ հանգիստ, կորած եմ անճար :

Ա՛խ ի՞նչի այսպէս սիրտս դողում է,
Ձը լինի՞ թէ ինձ մի փորձանք սպասում է.
Գուցէ ինձ բաղդը անհաւատարիմ
Խաբում է և նա չէ լինելու իմ.
Գուցէ այս սիրտը, նուիրած նորան,
Վերջը պիտ' դառնայ սիրոյս գերեզման :

Ե՛կ իմ սիրական, ե՛կ իմ աչքի լոյս,
Հասիր օգնութիւն տառապեալ հոգոյս.
Բայց անխ հեռու ես դու այժմ ինձանից,
Եւ չես կարող դալ մխիթարել ինձ.
Եւ խեղճ աղջկադ հառաչանքները
Չեն բերում քեզ մօտ մեղմիկ հողմերը :

(Վերջին խօսքերի ժամանակ բացվում է
տան դուռը և դուրս է գալիս Աննան դոր-

ծելով մի գուլբայ: Համասփիւռը վեր է կե-
նում տեղից, երբ որ տեսնում է, որ մայրը
գալիս է):

—

Նկրորդ երևոյթ:

ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ և ԱՆՆԱ:

ԱՆՆ ա: Ի՞նչ էիր երգում, աղջի:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու: Ոչինչ, ինչ որ բե-
րանս գալիս էր:

ԱՆՆ ա: Բոլորը մին է, միայն թէ ու-
րախ լինիս: Կարդ պրծնում ես, թէ չէ:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու: Ել շատ չէ քնացել:

ԱՆՆ ա: Լավ է, ապրիս — հիմայ լաւ
տեանջ դիր, թէ ինչ եմ ասում: Կարդ վեր
դիր դեռ դորա ժամանակը չէ:

Հ ա մ ա ս փ ի լ ու. (վեր է դնում կա-
րը): Ի՞նչ էիր հրամայում, մայր:

ԱՆՆ ա: Թէպէտ այսօր առաւօտը մի
փոքր բարկացայ քեզ վրայ, բայց հիմայ ու-

դու մեմ ուրախացնել քեզ: — Հայրդ մի լաւ
տղայ է ճարել քեզ համար: (Տեսնելով որ
համասփիւռը յանկարծ տխրեց և ձայն չէ
հանում): Հ'ը, ի՞նչ է:

Հ ա մ ա ս փ իւ ու: Մայր, եթէ ինձ
Սմբատին չէք տա, ես ուրիշ մարդ չեմ
ուզի:

Ա ն. Ի՞նչ, էլի յիշեցիր այդ անպիտանի
անուներ, որ ուզում էր սպանել քո հօրը:

Հ ա մ. (հաստատ կերպով): Չէ, չէ, այդ
անկարելի է: Սմբատը ոչ մի ժամանակ չի
անի այդ բանը, թէպէտ ճշմարիտ է մի քանի
անգամ գանգատել է ինձ, որ հայրս առանց
պառճառի ատում է նորան:

Ա ն. Ի հարկ է, որ նորան պէտք է ա-
տել: Նա ո՞վ է, որ ուզում է իմ փեսան
դառնալ: Գող, աւազակ և աւազակների
մշակ, որ ո՞վ գիտէ, այսօր կամ էգուց կը
գանուի մի փոսի մէջ սպանուած, կամ կը
տանին կախ տալու: Քեզ եմ հարցնում, մի-
թէ դա կարող է բաղդաւորել քեզ:

Համարձակ խօսել, բայց հօրս ոչ ինչ չեմ
կարող ասել, որովհետև վախենում եմ նո-
րանից: — Ես չեմ ուզում թագցնել քեզա-
նից իմ սիրտը և յոյս ունիմ, որ դու էլ
կը խղճաս ինձ: — Ես սիրում եմ Սմբա-
տին և նա էլ նմանապէս սիրում է ինձ:
Միթէ այս բաւական չէ, որ կարողանանք
բաղդաւոր ապրել: Ձեզ ընդդէմ է նորա այժ-
մեան պարապմունքը, բայց նա ուրախու-
թեամբ ձեռը վեր կառնէ նորանից և կը
դառնայ աշխատաւոր հողագործ, միայն թէ
տայիք ինձ նորան:

Ա. ն. Ձէ, այդ անկարելի է: Դու պէտք է
դառնաս աստիճանաւորի, մեծ մարդու կին,
և մենք արդէն ճարել ենք քեզ համար մի
այդպիսի մարդ, (ժպտելով): Տեսնում ես, թէ
ինչքան սիրում ենք քեզ և աշխատում ենք
քո բաղդաւորութեան համար:

Հ ա մ. Ես շատ շնորհակալ եմ, սիրելի
մայր, բայց . . . :

Ա. ն. Բայց — ի՞նչ բայց, այստեղ ոչ ի՞նչ
բայց հարկաւոր չէ : Բանը վերջացած է :
Գու՛ղե՛ռ երեխայ ես և չես հասկանում
քո լաւն ու վատը : — Տէս, բարկանալու տեղ՝
քո արած յիմարութիւնների համար, էլի
այնքան բարի եմ, որ այսպէս բարեկամաբար
եմ խօսում քեզ հետ, թէպէտ ես ինչպէս
ծնող իրաւունք ունիմ հրամայելու :

Հ ա մ. Ես ամենեւին չեմ ուրանում ձեր
ծնողական իրաւունքը ինձ վրայ, բայց և մի
և նոյն ժամանակ չեմ հասկանում, թէ ինչ-
պէս կարելի է հրամանքով մինին ատել և
միւսին սիրել, երբ որ ես նորան ամենեւին
չեմ ճանաչում :

Ա. ն. Հա՛ բարի և հնազանդ աղջիկը պի-
տի միշտ այն բանն անէ, ինչ որ ծնողքը
հրամայում են նորան, որովհետեւ ծնողքը
ոչ մի ժամանակ վատ բան չեն հրամայի ի-

րանց զաւակներին : Աւ ի՞նչ հարկաւ որ է
աղջկան ճանաչել իւր փեսացուն : Ա՞յ միթէ
ճանաչում էի քո հօրը, երբ որ ինձ տալիս
էին նորան : Ամէնէին չէ, աչքով էլ չէի
տեսել : Բայց փառք Աստուծոյ, ահա շու-
տով երեսուն տարի կը լինի, ինչ որ մենք
մարդ ու կին ենք և ես չեմ կարող տեսի,
թէ բաղդաւոր չեմ նորա ձեռին : — Աւրեմն
շատ մի՛ խօսիր, այլ լսի՛ր թէ ինչ եմ ա-
սում : Մարտիրոս բէգը, մեր կառավարչի
թարգմանը խնդրել է հօրդ, որ քեզ նորան
տանք, և հայրդ էլ խօսք է տուել : (Համա-
սփիւռքը շփոթվում է, ուզում է պատասխա-
նել, բայց չէ կարողանում) : Հա՛, ես հաս-
կանում եմ քո շփոթվելու պատճառը : Գու-
ի հարկէ երազումդ էլ չէիր սպասում այդ
բանը, որ նորա պէս մեծ մարդը ուզէ քեզ :
Այսօր հայրդ գնաց նորա մօտ, որ իմանայ
թէ երբ կը կամենայ նշանը տալ :

Հա մ. Ա՛խ, մայր, այդ ի՞նչ ասացիր :

Ա. ն. Ի՞նչ է, ուրախ չե՞ս :

Հ ա մ. Մայրիկ խղճա՛ ինձ, ես չեմ կարող դառնալ նորա կիներ :

Ա. ն. Ի՞նչ, խելքդ ո՞ւր է, աղջիկ : Ես կարծում էի, թէ դու ուրախութենից վեր ու վեր կը թռչես ինչպէս դառը : — Նա մեծ մարդ է և քանի գնայ, այնքան աւելի կը մեծանայ : Դու լաւ կապրես, լաւ կուտես, կը խմես, լաւ կը մաշես և ամէնքն էլ կը պատուեն քեզ : Ել ուրիշ ի՞նչ ես ուզում .

Հ ա մ. Ի՞նչ գլխովս եմ տալիս նորա մեծամարդութիւնը և հարստութիւնը, երբ որ սիրով աղքատ կը լինիմ : Մի՞թէ մենք ստեղծուած ենք միայն ուտելու ու մաշելու համար :

Ա. ն. Նա քեզ սիրում է, և դու էլ կը սիրես նորան, երբ որ կը ճանաչես :

Հ ա մ. Չէ, չեմ ուզում : Թող ես միշտ այսպէս աղքատ մնամ : — Ես ուրիշ մարդ չեմ ուզի, բացի Սմբատից : Սպանեցէ՛ք ինձ,

մորթեցէք, ինչ ուզում էք արէք, բայց չեմ
դառնա նորա կինը:

Ա. ն. (մի կողմը): Համբերութիւնս հատաւ
(Համասփիւռին բարկացած) Յիմար, անամօթ,
լիրբ աղջիկ, ի՞նչպէս համարձակվում ես այդ-
պէս պատասխաններ տալ քո ծնողին: Քո
գլխի արեւը, շատ մեծ բան կարծեցիր քեզ,
որ ես այսպէս քաղցր խօսեցի հետդ: Դու
ո՞վ ես, ո՞ւմ շունն ես, որ հակառակ ես կե-
նում քո հօրն ու մօր կամքին, (ծաղր անե-
լով): Ձեմ ուզի նորան: Քո կամքն է: Ար ստի-
պենք, յիմար աղջիկ, որովհետեւ դու կոյր
ես և չես տեսնում քո բաղդաւորութիւնը:
— Շատ քեզ նմանները ասել են, թէ կմեռնիմ
ու չեմ ուզի նորան, բայց չեն մեռել, ուզել
են և վերջը շնորհակալ են եղել: Քեզ հետ
էլ մի և նոյնը կը լինի:

Հ. ա. մ. Ձեր կամքն է, միայն ասում եմ,
որ վերջը կը զղջաք:
(Լսվում են երեկոյեան զանգակների ձայնը):

Ա. ն. (Երեսը խաչակնքելով) : Օրհնեալ է
 Աստուած : — Բաւական է գլուխս մի՛ տանի՛ր :
 Հիմայ դու գիտես արդէն իմ ու հօրդ կամ-
 քը : Հայրդ որ գայ հարցնէ, թէ ի՞նչ ասաց
 քեզ մայրդ, դու համբուրիր նորա ձեռը և
 ասա՛, որ նորա կամքը սուրբ օրէնք է քեզ
 համար : (Ելի լավում է զանգակների ձայնը,
 որ տեւում է մի քանի ժամանակ : Այդ մի-
 ջոցին գալիս է Գրիգորը գիւղի քահանայի
 տղան :

Ա. ն. Բարո՛վ, Գրիգո՛ր, հա՛ ի՞նչ կասե՛ս :
 Ի՞նչպէս է տէրտէրակի՛նը :

Գ. Ր. Ի. Գ. ո. Ր. : Մայրս շատ հիւանդ է և ինձ
 ուղարկեց քեզ մօտ, որ ասեմ, թէ ի՞նչ
 այդպէս մոռացար նորան և էլ չես գալիս
 մօտը :

Ա. ն. Ի՞նչ անեմ, որդի, պարտաւ ժամա-
 նակ չը գտայ, որ եկել էի : Բայց գնա՛, ասա՛,
 որ այսօր իրիկնաժամից յետոյ կը գամ կը
 տեսնեմ : (Գրիգորը գնում է) :

Համ. Մայր, թող ես էլ ժամ գնամ:
— Հոգիս շատ խռոված է ու սիրտս անհան-
գիստ. կարելի է աղօթքը թեթևութիւն
տայ ինձ:

Ա. ն. (վեր է կենում տեղից): Ձէ դու
տանը կը մնաս. կարող ես այստեղ էլ աղօթք
անել: Աստուած այստեղ էլ կը լսէ քեզ:—
Բայց տե՛ս չը համարձակուես հեռանալ տա-
նից, հայրդ շուտով գալու է: (գնում է).

Երկրորդ երևոյթ:

ՀԱՄԱՍՓԻԻՌ (մենակ):

Տէ՛ր Աստուած, ինչի՞նչ այսպէս սաստիկ
պատժում ես ինձ: Ա՛խ, այս ի՞նչ մի նոր
փորձանք է, որ հաւաքվում է գլխիս: Ի՞նչ
անեմ, որ ջուրն ընկնեմ, որ ազատուիմ
նորանից:— Հիմայ ես ի՞նչ ասեմ Սմբատին,
ի՞նչպէս յայտնեմ նորան այս բանը: Մինչև
հիմայ յոյս ունէինք, որ ծնողքս մի օր կը
կակղին և կը միացնեն մեզ, բայց ա՛խ, այդ

վերջին յոյսն էլ ոչնչացաւ այսօր :—

Ա'իս ի՞նչի այն մարդը, Մարտիրոս բէգը ուզում է պսակուիլ ինձ վրայ : Եթէ նա իրաւ այնպէս մեծ մարդ է, ինչպէս ասում է մայրս ապա ես ի՞նչ արժանի եմ նորան, մի անկիւթ գիւղացի աղջիկ. ի՞նչի քաղաքի մէջ չէ պըտում իւր համար կին — ի՞նչ տեսաւ իմ մէջ : (Կարճ լռութենից յետոյ) : Ա'հ, ես հասկանում եմ նորա միտքը — ուրիշ կերպ անկարելի է մեկնել այս բանը — նա տեսել է, որ ես տգեղ չեմ, նա ուզում է ինձ չէ թէ իւր համար կին, չէ, այդ անկարելի է, ես չեմ հաւատում, այլ ինչպէս մի խաղալիկ, և մի և նոյն ժամանակ կարելի է, որ ամեն օր երեսովս տայ, թէ բարձրացրել է ինձ ցեխի միջից : — Չէ, չէ, հեռու ինձանից, ես մերժում եմ քեզ, ես, գիւղացի աղջիկս :

Ե'կ, Է'կ, Սմբատ, իմ պահապան հրեշտակ, Է'կ, քո Համասփիւռը փորձանքի մէջ է, քո Համասփիւռը տխուր է : Ա'իս, ի՞նչի

այստեղ չես դու, որ մխիթարես նորան :

Բայց ունայն ցանկութիւն, դու չես կարող դալ, իմ սիրական, սար ու ձորեր բաժանում են մեզ, բայց ամենից աւելի բաժանում են մեզ մարդիկ և մենք ստիպուած ենք թագցնել մեր սէրը ինչպէս մի ծանր յանցանք, թէ և նա նոյնպէս մաքուր ու անարատ է, ինչպէս ցերեկի լոյսը : — Ա'խ Սմբատ, մի ըռպէ քեզ հետ, մի քաղցր խօսք քո բերանից ինչպէս թալիսման կը հեռացնէր սրտիս բոլոր ցաւերն ու վշտերը : — Բայց, չէ, չէ, չը դաս, իմ սիրական : — Լաւ համբաւներ չեն, որ դու լսելու ես ինձանից : (Լռութիւն) : Յանկարծ բեմի ետեւից լսվում է մի շվոց, Համասփիւռը վախենում ու դողում է բոլոր մարմնով) : Տէր Աստուած, այս ինչ շվոց էր : Ա'խ չը լինի՞ թէ նա դալիս է : (Շվոցը կրկնվում է, Համասփիւռը անհանգիստ նայում է դէս ու դէն) : Աստուած, ի՞նչի լսեցիր իմ աղաչանքը : Ո'հ, սիրտս դողում

է, ի՞նչ անեմ, ի՞նչպէս ասեմ, ի՞նչպէս
յայտնեմ նորան : (Նա անհանգստութեամբ ման
է գալիս դէս ու դէն : Շվոցը կրկնւում է երրորդ
անգամ և յանկարծ կրկնում է Սմբատը : Նա կարճ
ժամանակ կանգնում է և զննելով նայում է իւր
չորս կողմը : Յետոյ վազում է Համասփիւռի վրայ
նոքա գրկում են միմեանց) :

Զորրորդ կրկոյթ :

ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ Լ ՍՄԲԱՏ :

Սմբատ : Համասփիւռ, քաղցր աննման
աղջիկ :

Համ. Ա'խ, Սմբատ :

Սմ. Ի՞նչ է, ի՞նչի այդպէս դողում ես :

Համ. Ոչինչ, մի փոքր վախեցայ :

Սմբ. Ի՞նչից վախեցար, հոգիս : Հան-
դարտութիւն ես այստեղ եմ :

Համ. Ա'խ, Սմբատ, ի՞նչպէս եկար այս-
տեղ. այդ մեծ համարձակութիւն է քո
կողմից : Եթէ ծնողքս տեսնէին քեզ :

Ս մ. Ես գիտէի, որ նոքա տանը չեն :
Այսօր ճաշից յետոյ երկու կտոր դանաւուզ
տարայ Նախիջևան և այնտեղ տեսայ քո
հօրը : Շուտ քշեցի ձիս այս կողմը և յոյս
աւնէի գտնել քեզ գետի ափը, բայց գիւղը
մտնելով, հեռուից տեսայ, որ մայրդ մտաւ
եկեղեցին. ես էլ այդ բանից վստահացայ
գալ ձեր տուն, և ահա այստեղ եմ :

Հ ա մ. Բայց եթէ հիմայ յանկարծ հայրս
մայրս, կամ ուրիշ մայրդ գայ, յետոյ :

Ս մ բ. Մի վախենար, ոչ ոք չի գայ : Ես
շուտ կերթամ : Ես եկայ, որ տեսնեմ քեզ,
առնեմ սրտիս փափագը, տեսնեմ, որ դու
առաջվան պէս սիրում ես ինձ, և գնամ ու
երջանիկ լինիմ :

Հ ա մ. Ա'խ, ես չափիցը դուրս սիրում
եմ քեզ և հէնց այդ սէրն է, որ դառել է
իմ ցաւի պառճառը : — Ա'խ երանի թէ ա-
մենևին չէինք ճանաչել միմեանց :

Ս մ բ. (Զարմացած նայում է նորան)

վրայ)։ Ի՞նչ, Համասփիւռ, քեզանից եմ լըսում այդ խօսքը։— Իմ սէրը դառել է քո ցաւի պատճառը, երանի թէ ամենեւին չէինք ճանաչել միմեանց։ Ի՞նչ եմ լսում վայ ինձ։

Հա մ. Հա՛, երանի թէ չէինք ճանաչել միմեանց։ Ի՞նչ օգուտ անյոյս սիրելուց, ի՞նչ օգուտ, երբ որ մեր բոլոր քաղցր յոյսերը ոչնչանում են ինչպէս երազներ։

Ս մ բ. Համասփիւռ, Համասփիւռ, այդ ի՞նչպէս ես ընդունում ինձ այսօր։ Մի՞թէ նորա համար եկայ այստեղ, որ տեսնեմ քո տրտմութիւնը։— Ես թռչում էի քեզ մօտ քաղցր յուսոյ թևերի վրայ, ուրախութեանից չէի զգում օտներիս տակ գետինը, կարծում էի թէ երկնքումն եմ, որովհետև քեզանից հեռու էլ զուրկ չէ իմ սիրտը բազդաւորութենից, ունենալով քո սէրը։ Եւ հիմա ի՞նչեր եմ լսում քեզանից։

Հա մ.։ Ա՛խ, Սմբատ (ծածկում է երեսներ ձեռներով)։

Ս մբ. : (Անհանգիստ ձայնով) : Աղջիկ,
ի՞նչ է պատահել քեզ, ի՞նչի ես լաց լի-
նում :

Հ ա մ : Ա՛խ, ապա ի՞նչ անեմ, ինչպէս
լաց չը լինիմ, երբ որ տեսնում եմ, որ մեր
ոտների տակ բաց է արել անդունդը իւր
սե բերանը, ինձ թշուառիս կուլ տալու
համար :

Ս մբ. : Համասփիլու, մի՛ տանջիր ինձ,
մի՛ սպանիր, դու սրտումդ բան ունիս, ասա՛
համարձակ. ես ոչինչ բանից չեմ վախե-
նում, բացի քո սէրը կորցնելուց : Ասում ես
թէ բացուել է մեր ոտների տակ անդունդը.
բայց դու մի՛ վախենար, իմ հոգի : — Դը-
ժոխն էլ որ բացուի մեր ոտների տակ, քո Սմբա-
տը դուրս կը թռցնէ քեզ իւր սիրոյ թւերի
վրայ դէպի դրախտը . . : Միայն ասա՛ ինձ,
ի՞նչ բանից ես վախենում ես եւ կը պաշտ-
պանեմ քեզ :

Հ ա մ. Ա՛խ, ինձ էլ ճար չը կայ : Ո՛հ,

լիւր, մի սարսափելի բան տեսմ քեզ: — Մեզ
բաժանում են, Սմբատ, ծնողքս չեն ուզում
տալ ինձ քեզ:

Սմբ.: Այդ վաղուց արդէն յայտնի է
ինձ: — Բայց ինչպէս կարող են նոքա քան-
դէլ սիրոյ կապը, որով կապուած են մեր
սրտերը: Չէ, չէ, մի՛ յուսահատուիր, իմ
աչքի լոյս, Քենք բաղդաւոր կը լինինք, հա-
ւատա՛ ինձ, որ բաղդաւոր կը լինինք: — Ես
գիտեմ, թէ ինչի համար ատում է ինձ քո
հայրը, բայց ինչ չեմ անի քեզ ստանալու
համար, ինչ դժուարութիւններ չեմ յաղ-
թի: Քո սէրը կը տայ ինձ ոյժ և զօրու-
թիւն: Ես կը թողնեմ իմ պարապմունքը,
որի պատճառով ատում է ինձ քո հայրը,
կը թողնեմ այս անհաստատ կեանքը, և
բարի ու խաղաղ աշխատանքով, ճակատիս
քրտինքով կը ճարեմ իմ ապրուստը և կը
պահեմ քեզ: — Մի՞թէ այն ժամանակն էլ
չեն տա քեզ ինձ:

Հ ա մ. : Ա'խ, սիրական, եթէ նա մինչեւ
այժմ միայն մի պատճառ ունէր բաժանե-
լու մեզ, բայց հիմայ . . . :

Ս մբ. : (Լի ականակալու թեամբ) : Հիմայ . . . :

Հ ա մ. : Հիմայ նա ուրիշ զօրաւոր պատ-
ճառ ունի : Նա մարդ է ճարել ինձ համար :

Ս մբ. : Ի՞նչ :

Հ ա մ. : Հիմայ ասաց ինձ մայրս այդ
բանը :

Ս մբ. (բարկացած) : Այդ ո՞վ է, որ ձան-
ճրացել է իւր կեանքից և համարձակվում
է խլել ինձանից իմ ծաղիկը : Ասա՛ ո՞վ է
նա , և էդուց էլ չի լինի :

Հ ա մ. : Սմբատ, աչքերիցդ կրակ է թա-
փում : Չէ՞ այդ բանը մի՛ ասեր, չէ՞, սիրա-
կան : Եթէ այդ սարսափելի գնով պիտի
ստանամ քեզ , լաւ է հրաժարուել ինձ
իմ սիրուց :

Ս մբ. (Դարձնում է երեսը սառնու-
թեամբ) : Մի՞թէ այդպէս հեշտ է քեզ հա-

մար այդ բանը : Ափսոս, որ չը գիտէի :

Համ. : Չէ՛, մի՛ դարձնիր երեսդ ինձա-
նից, մի՛ բարկանար, այստեղ նայի՛ր :— Բայց
երդու՛մ կեր, Սմբատ, որ ոչ ինչ վատ բան
չես անի :

Սմբ. : Երդվումեմ իմ սիրով : — Բայց
ասա՛, ո՞վ է քո փեսացուն :

Համ. : Դու լաւ ես ճանաչում նորան .
Մարտիրոս բէգը, կառավարչի թարգմանը :

Սմբ. (սառնութեամբ) : Հա՛, այդ ու-
րիշ բան է : Իմ ու նորա մէջ մեծ զանա-
զանութիւն կայ. դու ինքդ կը տեսնէիր այդ
բանը :— Նա մեծ մարդ է. իսկ ես մի աղ-
քատ գիւղացի տղայ : (Տեսնելով, որ Համա-
սփիւռը լռում է) : Յետոյ, Համասփիւռ, յե-
տոյ դու ինձ ոչ ինչ չես ասում :

Համ. (ծանր հառաչանքով : Ա՛խ Սըմ-
բատ, ի՞նչ ասեմ :

Սմբ. (զարմացած) : Մի՞թէ, իրաւ ոչ
ինչ չունիս ասելու : Զարմանումեմ : (Մտա-

ծելով ման է գալիս դէս ու դէն, յետոյ
կանգնում է Համասփիւռի առաջ և ասում
է սաստիկ վրդովված ձայնով)։ Համասփիւռ,
Համաձայն ես դառնալ նորա կիներ։

Հ ա մ. (վիրաւորված)։ Սմբատ, այդ ի՛նչ
ես հարցնում։

Ս մ բ. (ինչպէս վերելք)։ Ես քեզ հար-
ցնում եմ Համաձայն ես ուրանալ ինձ և
դառնալ նորա կիներ։

Հ ա մ.։ Սմբատ, Սմբատ, մի՞թէ չես ճա-
նաչում ինձ, որ այդ հարցմունքը տալիս ես
ինձ։ Դու լաւ գիտես, որ ես առանց քեզ
չեմ կարող ապրել։

Ս մ բ.։ Ուրեմն չե՞ս ուրանա ինձ, Հա-
մասփիւռ, չե՞ս ուզի նորան։

Հ ա մ. (փաթաթուելով նորա վզին)։
Չէ, չէ, իմ սիրական։ Ինքը Աստուած է տես-
նում որ իմ սրտի մէջ դրած է չէ։ —
Ո՛հ, աւելի շուտ կը գլորուի իւր տեղից այն
ահագին Մասիսը քան թէ կը խախտուի իմ

Հաւատարմութիւնը: Ես քոնն եմ մինչև
վերջին շունչս. առանց քեզ մի օր էլ չեմ
ապրի:

Ս մբ. (ողևորված): Համասփիւռ, իմ
հրեշտակ, երկնային աղջիկ, ի՞նչպէս երջա-
նիկ, ի՞նչպէս հարուստ եմ, ունենալով քո
սիրտը: Հաւատա՛ ինձ, որ ես չեմ նախան-
ձում նոյն իսկ թագաւորին: (Զմայլելով նո-
րա գեղեցկութեամբ): Ո՛հ ինչպէս գեղեցիկ
ես դու, իմ նազելի, աւելի գեղեցիկ, քան
թէ առաջին կիներ դրախտի մէջ — մեռնեմ
քո ստեղծողին: — Գիտե՞ս, Համասփիւռ թէ
ինչ եմ զգում ես այս րոպէին: Ես զգում
եմ, որ ինձանից բազդաւոր մարդ չը կայ աշ-
խարհիս երեսին:

Հ ա մ: Բայց ասա՛, ի՞նչ անեմ, ես գի-
տեմ, որ ծնողքս կը ստիպեն ինձ:

Ս մբ.: Հա՛, ես այդ գիտեմ, և մա-
նաւանդ լսելով այդ համբաւը, ուզում եմ
այսօր իսկ վերջացնել բանը:

Հ ա մ. : Ի՞նչպէս կը վերջացնես, Սմբատ :
Ս մ բ. : Ես կը մնամ այստեղ, մինչև
հայրդ գայ : Այսօր վերջին փորձը կը փոր-
ձեմ համոզելու նորան, որ նա համաձայնի
տալ քեզ ինձ :

Հ ա մ. : Վո՛ւյ, չէ՛, ի՞նչ ես ասում : Դու
չես կարող մնալ այստեղ : Նա կը սպանէ
ինձ, եթէ մեզ միասին տեսնէ : Չէ՛, Սմբատ,
նա չի համաձայնի այդ բռնին, այլ աւելի
կը բարկանայ մեզ վրայ : Եթէ մի ուրիշ
հնարք գիտես ասան, բայց թա անօգուտ է :

Ս մ բ. : (Մտածելով և անշարժ նայում
է մի կողմը, յետոյ յանկարծ բռնում է
Համասփիռի ձեռը) : Համասփի՛ւռ, սիր՞ում ես
ինձ :

Հ ա մ. : Հա՛ :

Ս մ բ. : Շա՞տ :

Հ ա մ. : Աւելի : Քան թէ ինձ :

Ս մ բ. : Կը կատարես, եթէ մի բան խըն-
դրեմ :

Հ ա մ. : Կը կատարեմ, եթէ կարող եմ :

Ս մ բ. : Կարող ես , եթէ միայն սիրում
ես ինձ :

Հ ա մ. : Ասա :

Ս մ բ. : Դու ճշմարիտ ես ասում , Հա-
մաստի՛ւռ , մենք չենք կարող յսւսալ քո
ճնողաց վրայ : Ես գիտեմ մի հնարք , որով
կարով ենք յաղթել նոցա կամակորութեա-
նը , և որ մեզ յաւիտեան կը միացնէ :

Հ ա մ. : (Լի անկակալութեամբ) : Ասա
տեսնեմ :

Ս մ բ. , Ես կը փախցնեմ քեզ , եթէ կը
գաս :

Հ ա մ. (վախեցած) : Ա՜հ , չէ , չէ , այդ
անկարելի է :

Ս մ բ. : Համաստի՛ւռ , ուրիշ հնարք չը
կայ , կը փախչես ինձ հետ :

Հ ա մ. : Զէ , Սմբատ , ես չեմ կարող այդ
բանը անել : Յետոյ իմ ճնողքը , անու՛նս , պա-
տի՛ւս : Զէ , ես սարսափում եմ մտածել այդ

բանի վրայ :

Ս մ բ . : Համասփիւռ , այդ մի հատ և վերջին հնարքն է , ասում եմ քեզ — այդ փորձն է ահա , որին պիտի դիմանայ քո սէրը դէպի ինձ : Վերջին անգամն եմ հարցնում , կը փախչե՞ս ինձ հեա :

Հ ա մ . : (Երևում է , որ սաստիկ պատերազմ է կատարվում նորա մէջ : Նա սաստիկ շփոթված է և լռում է) :

Ս մ բ . : Պատասխան տո՛ւր :

Հ ա մ . (հաստատ ձայնով) : Ես չեմ կարող փախչել քեզ հետ , ես չեմ կարող բարձել ինձ ու քեզ վրայ իմ հօրն ու մօր անէծքը : (Ծածկում է երեսը ձեռներով) :

Ս մ բ . (սաստիկ բարկացած) : Լա՛ւ , հերիք է . հիմա բոլորը գիտեմ : Ես շատ լաւ հասկանում եմ քո միտքը . ինձ չես կարող խաբել : Մեր բանը վերջացած է : — Ես չեմ կարող ստանալ քեզ , այդ ճշմարիտ է . բայց վկայ է Աստուած , որ նա էլ չի ստանայ :

(Յոյց տալով զաշնակը): Սա ինձ կօգնէ: —
Ես կը սպանեմ նորան էլ ու ինձ էլ: (զնուամէ):

Համ. (վազում է նորա ետեւից և բռն-
նում է նորան): Կաց, Սմբատ, կաց, լսի՛ր ինձ:

Սմբ. (խլվում է նորա ձեռից): Թող,
դու ինձ չես սիրում: (Ուզում է գնալ):

Համ. (յուսահատված): Լսի՛ր, թէ Աստ-
ուած կը սիրես. ես կը կատարեմ քո կամքը:

Սմբ.: (Յետ դալով): Կը փախչես ինձ
հետ:

Համ.: Հա՛ հա՛: Ախ Աստուած ինչ ա-
նեմ, երկու կրակի մէջ այրուում եմ:

Սմբ.: Շնորհակալ եմ, Համաստիւն,
հիմայ հաւատում եմ, որ սիրում ես ինձ:
Էգուց առաւօտը վաղ կանց կենամ՝ Նրասիւր
և կերթամ Գարաշամ: Այն տեղի քահա-
նան իմ լաւ բարեկամն է: Ես կը խնդրեմ
նորան ամեն բան պատրաստելու մեզ պատ-
կելու համար: Կիրակի կէս օրից յետոյ կը
սպասեմ քեզ Նրասիւի ափը, դու կը նըս-

տես ինձ հետ ձիու վրայ և մենք անց կը
կենանք զետր։ Երբ որ արդէն պսակուած կը
լինենք, այն ժամանակ ահամայ ստիպուած
կըլինենք քո ծնողքը տալ մեզ իրանց օրհ-
նութիւնը։ Համաձայն ես, Համասփիւռ։

Համ։ : Համաձայն եմ։ Բայց հիմայ
գնա՛, Սմբատ, ջըլինի թէ հայրս գայ։

Սմբ. : Գնում եմ։ Մնաս բարով։

Համ. : Գնաս բարով։ (Գրկում են մի-
մեանց և բաւտիան ժամանակ մնում են այդ
դրութեան մէջ։ Յանկարծ մտնում է մահ-
տեսի խաչատուրը)։

Հինգերորդ երևոյթ։

ԱՌԱՋԻՆՆԵՐԸ Ե ՄԱՀՏԵՍԻ ԽԱՉԱՏՈՒՐ

(Համասփիւռը և Սմբատը սկզբումը չեն նը-
կատում նորան)։

Խաչ. : Տէ՛ր Աստուած, այս ի՞նչ եմ տես-
նում։ (Սաստիկ ձայնով և վազելով նոցա
վրայ)։ Համասփիւռ, Սմբատ։

Համ. : Ա՛խ հայրս) (երկուսը միասին
Սմբ. : վայ) վախեցած) :

Խաչ. : Այս ի՞նչ է, անպիտան, անիծած
աղջիկ, այս ի՞նչ խայտառակութիւն է : (Ա-
ւելի ու աւելի տաքանալով) : Փճանալու, ա-
նամօթ, լիրբ աղջիկ : (Վրայ քաշուելով) :
Խեղդեմ, — Ո՛հ կատաղումեմ :

Համ. : Ա՛խ հայր :

Խաչ. : Ձայնդ կտրիր, թէ չէ գլուխդ կը
ջարդեմ, օձ : Ի՞նչպէս կարողանում եք գետինը
կրել քեզ իւր վրայ. ինչի՞ չէ կուլ տալիս
քեզ դժոխքը :

Սմբ. : Հանդարտուիր, մահտեսի, ինչի՞
այդպէս անիծում ես քո աղջկան :

Խաչ. : Եւ դու, փուճ կենդանի, ինչ ես
ուզում այստեղ : Աւազակ, խաբեբայ, դու,
դու միայն պղտորեցիր իմ աղջկայ միտքը :
Քեզ եմ ասում, սատանայ, ի՞նչ ես շինում
այստեղ, իմ տունը ինչի՞ ես քանդում :
(Դառնալով դէպի Համասփիւռը), Աստուծոյ

բերանով նզոված աղջիկ, այս ի՞նչ արեցիր
ինձ: — Ո՛հ ես գետնի հետ հաւասարուած
եմ: — Անիծած լինի այն ժամը, երբ դու
տեսար Աստուծոյ լոյսը, անիծած լինի այն
ժամը, երբ դու ինձ հայր անուանեցիր, ա-
նիծած լինիս դու, հազար անգամ անիծած
որ իմ անունը խայտառակեցիր: (Սաստիկ
բարկացած վազում է դէս ու դէն): Ո՛հ Աս-
տուած, դու տո՛ւր ինձ համբերութիւն:

(Այդ բոլոր միջոցում Համասփիւռը կանգ-
նած է մի ծառի մօտ գլուխը կորացրած):

Սմբ.: Մահտեսի, հանդարտուի՛ր, դու ի
զուր ես անիծում քո աղջկան. նա հրեշ-
տակ է:

Խաչ. Կորի՛ր այստեղից, փուճ կենդանի
որ աչքս չըտեսնէ քեզ: — Ո՛հ, ունենայի
ձեռիս մի սուր, որ մի հարուածով թըռ-
ցընէի երկուսիդ գլխները և ձեր միսը կե-
րակուր տայի շներին ու արագիլներին:

Սմբ.: Պարոն մահտեսի, լսիր ինձ խնդ-

բուժեմ քեզ: Ես չեմ խայտառակում քո
անուանը, ես չեմ եկել քանդելու քո տունը.
դիտէ Աստուած, թէ ինչպէս ցանկանումեմ
նորա հաստատութիւնը, միայն լսիր ինձ:

Խաչ.: Ձէ', չեմ ուզում, կորիւր այս-
տեղից: Ես ասումեմ քեզ, ասումեմ, ինչ-
պէս այն անիծած օձին, որ խաբեց Եւային: —
Գնա՛, ասումեմ քեզ, մի կատաղացնիր ինձ:

Սմբ.: (Համոզողական ձայնով): Մահ-
տեսի, լսի՛ր, աղաչումեմ քեզ, բարկութե-
նից չըդիտես, թէ ինչ ես ասում: Ո՛չ ես, ոչ
նա մեղաւոր չենք այս բանում, այլ միայն
քո կամակորութիւնը ստիպեց մեզ գնալ
պատժի դէմ: Բայց էլի մեք արդար ենք ինչ-
պէս քո, նմանապէս Աստուծոյ առաջ:

Խաչ.: (Մօտ է գնում սեխմած բռներով):
Ա՛յ տղայ, դու փորձումես իմ համբերու-
թիւնը, դու ծաղր ես անում ինձ վրայ. ու-
զումես դուրս շարժեմ քեզ:

Սմբ.: Մահտեսի, հոգուդ մատաղ, տէ՛ր

ինձ քո աղջիկը: Ես սիրումեմ նորան, ցնորում եմ նորանով. ես չեմ կարող ձեռք վեր առնել նորանից, քանի որ կենդանի եմ: Բաղդաւորի՛ր մեզ, օրհնի՛ր մեր սէրը: (Ընկնումէ նորա առաջ):

Խ ա չ .: Ի՞նչ, անպիտան, օրհնեմ ձեր սէրը: Ես անիծումեմ նորան, անիծումեմ ամենասարսափելի անէծքով, որ մի ժամանակ դուրս է եկել մի մահկանացուի բերանից: Վեր կ'աց, կորի՛ր, ես չեմ տայ քեզ նորան:

Հ ա մ .: Ա՛խ, հայր, խղճայ ինձ, մի կորցրնի՛ր քո աղջկան: Ես էլ աւելի չեմ կարող լուռ կենալ — ես սիրումեմ սորան: Անկարելի է, դու չես կամենայ իմ տարաբաղդու թիւնը, դու չես կամենայ մատնել ինձ յուսահատութեան ձեռք:

Խ ա չ .: Չայնդ կտրի՛ր, անամօթ աղջիկ: Դու իմ օրը խայտառակեցի՛ր, դու պատուեցի՛ր քո հօր սիրտը, և այսուհետեւ էլ տեղ չըկայ քեզ համար նորա մէջ: — Ի՞նչ:

Ձեզ պէս լակոտները պիտի կապեն իմ ձեռ-
ները ու խափանեն իմ խորհուրդները:

Սմբ.: Մահտեսի, հայր, տուր ինձ քո
աղջիկը: Մի նայիր իմ չքաւորութեանը: Շատ
անգամ պալատի մէջ բնակողը պատճառ ու-
նի նախանձելու մի բաղդաւոր խրճիթի մէջ
բնակողին: Ի հարկ է, ես չունիմ — ոչ ինչ երկ-
րաւոր դանձեր, բայց ունիմ մի սիրտ, որից
միշտ զուրկ են հարուստները և մեծամար-
դիկ — մի սիրտ եմ ասում, որ լի է ամենա-
քնքոյշ սիրով: Այդ սիրտը կըտամ բնակու-
թիւն քո Համափիւռին. նա բաղդաւոր կը
լինի ու կօրհնէ քեզ: Տո՛ւր ինձ նորան:

Խաչ.: Տօ՛, կորիր ասումեմ քեզէ՞, դը-
լուխս մի՛ տանիր, ես չեմ հասկանում քո
յիմար առակները. գնա՛ ուրիշին պատմիր —
ես չեմ տայ քեզ իմ աղջիկը:

Սմբ.: (Վեր կենալով): Մահտեսի, այդ
է քո վերջին կտրական խօսքը:

Խաչ.: Հա՛, հա՛, հա՛, իմացիր: Դէհ հի-

մայ գնահ, և այսու հետե էլ չըկոխես իմ տան
շէմքը:

Սմբ.: Մահտեսի, մի լինիր այդպէս ան-
գու թ, մի^օթէ քար է քո սիրտը: Ես չեմ կա-
րող ապրել առանց Համասփիւռին: (Հա-
նումէ դաշնակը): Ես կըսպանեմ իմ գլուխը
եթէ չես տայ ինձ քո աղջիկը:

Համ.: (Սաստիկ վախեցած առաջ է վա-
զում և բռնում Սմբատի կուռը): Վայ, Սմ-
բատ, այդ ինչ ես անում: Առաջ ինձ, յե-
տոյ քեզ:

Խաչ.: (Ձգումէ Համասփիւռին մի կող-
մը, այնպէս, որ նա վեր է ընկնում և ուշա-
թափվումէ): Դէնը կորի'ր: (Սմբատին): Դէ՛հ
էլ ինչ ես սպասում: Շուտ արահ, ցոյց տուր
քո քաջութիւնը, սպանիր գլուխդ: Աւելի
լաւ է, մի շուն կըսպասի աշխարհին: —
Թուրքին կըրտամ, քեզ չէ, հիմայ իմացար,
կորի'ր:

Սմբ.: (Դնումէ դաշնակը իւր տեղը):

Անթառ, քարասիրտ մարդ. բայց խմացիր,
որ դու երկուսիս էլ կըկորցնես: (Շտապով
դուրս է վազում):

Ահեղորդ երևոյթ:

ՀԱՄԱՍՓԻԻՌ Է Մ. ԽԱԶԱՏՈՒՐ:

Խ ա չ. : Գնա՛, կորի՛ր, ես չեմ վախենում
քո մարդարէութենից: Ես իմ ուղածը կա-
նեմ: Աամեցայ և կը կատարեմ: Ասացի,
չեմ տայ իմ աղջիկը և չեմ տայ. ասացի,
որ նա մեծ մարդու կին կը լինի, և կը լինի:
(նայում է Համասփիւռի վրայ): Բայց այս
ինչ է: Ինչպէս դեղնել է այս աղջիկը, կար-
ծես թէ մեռնում է: Բայց չէ, բանը մինչև
այդտեղ չի հասնի. ես իսկոյն կը կենդանա-
ցնեմ քեզ: (Բերում է առուից մի ամանով
ջուր և ցանում է Համասփիւռի երեսին):
Ահա՛, որ ասացի, աչքերը բաց է անում:

Հ ա մ. : (Աամաց կամաց սթափում է

ուշաթափութենից, վեր է կենում և ան-
հանգիստ նայում է իւր չորս կողմը) : Ո՞ւր
է, ինձ թողեց ու գնաց :

Խ ա չ. : Ո՞ւմն ես ուզում, աղջիկ, խելքդ
զլուխդ հաւաքիր :

Հ ա մ. : Ա՛խ, հայր, ո՞ւր է Սմբատը :

Խ ա չ. : Աստուծոյ կրակը քո Սմբատի
դիմին : Խելագարուել ես, ի՞նչ է : Մի՛ կա-
տաղեցնիր ինձ : Մոռացիր նորան, այսուհե-
տե էլ չես տեսնի :

Հ ա մ. : Ա՛խ, հայր, դու անգութ ես :

Խ ա չ. : Ի հարկ է այդպէս կասես, որ
չեմ կատարում քո կամքը, որ չեմ տա-
լիս քեզ այն աւազակին, որ զիշեր ու ցե-
րեկ քունս կտրելով աշխատում եմ քո
բազդաւորութեան համար : Ո՛հ, ես վաղուց
կարդում էի քո ճակատին քո յանցանքը,
վաղուց վախենում էի տեսնել այս զզուելի
տեսարանը, բայց դուք ինձանից խորամանկ
էիք և առաջս կտրեցիք : — Բայց ինձ հա-

մար բոլորը մին է. ես իմ ուղածը կանեմ:
Արդէն վճռած է: Դու կը դառնաս Մարտիրոս բէգի կիներ և էգուց կը ստանաս նշանը:
(Համասփիւռը ուղում է գնալ): Կայց, ո՞ւր
ես գնում: Մայրդ ո՞ւր է կորել:

Հ ա մ: Նա ժամ գնաց և այնտեղից պիտի
գնար տէրտէրակնոջ մօտ:

Խ ա չ: Ա՛յ խռով կենայ նորան ժամն
էլ, պատարագն էլ ու տէրտէրն էլ, որ քեզ
մենակ չէր թողել և այս խայտառակութիւնը
չէր բերել իմ գլխին: — Գնա՛, իրիկնահացը
պատրաստի՛ր: (Համասփիւռը դուրս է
գնում):

Եօթներորդ երևոյթ:

ԽԱԶԱՏՈՒՐ, փոքրից յետոյ ԱՆՆԱ:

Խ ա չ: Փոքր մնաց, որ բանը վատ գընար:
Բայց Աստուած ողորմած է: Ես չեմ
կարծում, որ նա այսուհետեւ էլի գայ այս
տեղ: — Բայց հիմայ պիտի շտապիմ: Էգուց

կը նշնեմ և կաշխատեմ մի երկու օրից յետոյ պսակել: Յետոյ տեսնեմ, թէ ինչ կանէ: (Գալիս է Աննան): Ո՞ւր ես, ո՞ւր, յիմար պառաւ, ո՞ւր ես կորել:

Ա.ն.: Ի՞նչ է, ի՞նչ ես բարկացել:

Խ ա չ.: Աստուած բարկանայ քո գլխին, թէ չէ իմ բարկանալը ոչինչ չէ օգնում: — Կինը ու սատանան մի և նոյն են, աղամարդը ի՞նչ կարող է անել նորա դէմ: — Մի ասա՛ տեսնեմ, ի՞նչ հարկաւոր բան ունիս որ աղջկադ մենակ ես թողնում:

Ա.ն.: Ի՞նչ է, որ մենակ եմ թողնում, ո՞վ կերաւ նորան: Տէրտէրակինը հիւանդ է, գնացել էի տեսնելու: Այստեղ ի՞նչ կայ բարկանալու:

Խ ա չ.: Ոչինչ, ի՞նչ պիտի լինի: Գուռը իշ տեղ ես գնում տեսութիւն, ուրիշներն էլ դալիս են քո աղջկայ մօտ տեսութիւն. Ի հարկէ քեզ համար այդ մի և նոյն է:

Ա. ն. : Մահտեսի՛, չը գիտեմ ծաղր ես
անում, թէ ինչ է, բայց դէմքիցդ երևում
է, որ բարկացած ես : Թէ ուզում ես, որ բան
հասկանամ, պարզ ասա՛ :

Խ ա չ. : Աղջկիդ ծածուկ սիրականներ է
ընդունում, երբ որ մենակ է : Հիմայ հաս-
կացա՞ր :

Ա. ն. : Վո՛յ, ի՞նչ ես ասում, մահտեսի :

Խ ա չ. : Զե՛ս հաւատում : Ես իմ աչքով
տեսած բանն եմ ասում քեզ : Այդ յիմար
անհոգութիւնն է, որ քանդում է քո սուներ
է : Ես հէնց այստեղ վրայ հասայ Համա-
սփիւռին ու Սմբատին միմեանց գրկած :

Ա. ն. : Վա՛յ իմ գլխին : Երանի ոտս կո-
տրուել էր, տանից դուրս չէի գնացել :

Խ ա չ. : Հա՛, երանի թէ այդպէս էր ե-
ղել. բայց ո՞ւր է, Աստուած չէ լսում :

Ա. ն. : Հերիք է, թէ Աստուած կը սիրեւ,
մի՛ բարկանար : Մարգարէ չեմ, որ իմանայի

Թէ կը պատահի այդ բանը: Ես ի՞նչ մեղաւոր եմ:

Խ ա չ: Ի՞նչ ես յիմար յիմար դուրս տալիս, ա՛յ կին: Ապա ո՞վ է մեղաւորը, ես, ինչ է: Այսօր առաւօտը չասացի քեզ, թէ հարկաւոր է զգոյշ կենալ Սմբատից, որ մի փորձանք չը բերէ մեր գլխին: Այս հերիք չէր: Գիտե՞ս, յիմար կին, որ քո անզգուշութիւնը կարող էր բոլորովին քար ու քանդ անել մեր բանը:

Ա ն: Զէ Աստուած ողորմած է: Հիմայ ասա՛ տեսնեմ, ի՞նչ շինեցիր Նախիջևանում:

Խ ա չ: Էդուց իրիկնապահը կը բերեն նշանը:

Ա ն: Փառք քեզ Աստուած:

Խ ա չ: Մարտիրոս բէգը այդպէս է կամենում, բայց այդ մասին յետոյ կը խօսենք: Ես հիմայ գնում եմ, կառավարիչը մի քանի բան հրամայեց, պիտի կատարեմ: Գնա՛, իրիկնահացը պատրաստիր. ես շատ

չեմ ուշանայ : (Աննան մտնում է տուն, իսկ
Խաչատուրը դուրս է գնում):

(Վարադոյրը ցած է ընկնում):

ՆՐՐԱՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ:

(Առաջին գործողութեան սենեակը Մ. Խաչատուրի տանը մի փոքր զարդարած: Իրիկնապահ է):

Առաջին երևոյթ:

Մ. ԽԱԶԱՏՈՒՐ Լ ԱՆՆԱ:

Խ ա չ. Ի՞նչ պիտի անենք, ա՛ կին, որ Համասփիւռը այսպէս կամակորովում է: Շուտով նշանը կը բերեն և կը գայ Մարտիրոս բէգը: Եթէ նա չի ընդունի նորա նշանը, ո՛հ, ես կը կատաղիմ այն ժամանակ: Ես կը սպանեմ նորան, եթէ այդ խայտառակութիւնը կը բերէ իմ գլխին:

Ա. ն.: Մի՛ բարկանար, մահտեւի՛, նա չի անի այդ բանը: Նորա պէս իր ասածի հետ հարկաւոր է ուրիշ կերպ վարուել: Խօսքով

բանը չի շինուի. այստեղ հարկաւոր է խորամանկութիւն :

Խ ա չ. Կինը աւելի խորամանկ է , քան թէ սատանան , տղամարդը ի՞նչ կարող է անել նորա դէմ :

Ա ն. Ասենք այդպէս է : Բայց մի կին կարող է միւսից խորամանկ լինել : Ուրեմն կնոջ դէմ էլ հարկաւոր է կին :

Խ ա չ. Ի՞նչ ես յիմար յիմար դուրս տալիս , ա՛յ կին , բան ես ասում , բան ասա :

Ա ն. Միամիտ կաց , մահտեսի , Համառօտիւնը էլ պատճառ չունի չուղելու Մարտիրոս բէգին , որովհետեւ ես հեռացրել եմ նորանից այդ պատճառը :

Խ ա չ. Ի՞նչպէս թէ հեռացրել ես պատճառը . չեմ հասկանում :

Ա ն. Բաւական է երկու խօսք , թէ իմա . նաա բանի զօրութիւնը . (ժպտելով) : Ես սպանել եմ Մեքատին :

Խ ա չ. (զարմացած) : Ի՞նչ ես ասում .

Ա ն. Եւստոտոուել ես , ի՞նչ է :

Ա. ն. (ինչպէս վերւը) : Ամենեւին չէ :
Հա՛, ես սպանել եմ Սմբատին և շուտով
Համասփիւռը կիմանայ այդ բանը :

Խ ա չ. : (Ուսերը վեր քաշելով) : Գլուխս
մեռնի, թէ մի բան հասկանում լինիմ քո
ասածից : Սատանան ինքը դժուար թէ
հասկանայ քեզ :

Ա. ն. Հանդարտուիր, մահտեսի, ես իս-
կոյն կը հասկացնեմ քեզ :

(Այդ միջոցին բացվում է ձախ կողմի դուռը
և մի կին անյտեղից խօսում է Աննայի հետ) :

Կ ի ն ը : Հերիք է, Աննա՛, քանի խօ-
սիս : Արի տեսնե՞ք ինչ ենք անում. ջուրը
և փ է դալիս :

Ա. ն. Տէս, թէ աղը տեղն է, բրինձը
մէջն ածա՛, ես էլ շուտով կը դամ : (Աինը
դնում է) :

Խ. Շուտ ասա՛ տեսնեմ, ի՞նչ էիր ասում
ժամանակը անց է կենում. ես պիտի գնամ
մարիդկ ուղարկեմ փեսայի առաջ :

Ա. ն. Ահա, լսիր : Ես այսօր գնացի մեր
դրացի Գրիգորի կնոջ մօտ : Նորա մօտ էր
և նորա աղջիկ Շուշանը, Համասփիւռի սրտա-
կից բարեկամը : Ես պատմեցի Գրիգորի կնո-
ջը ինչպէս նոր լուր, որ այսօր առաւօտը
վաղ զազախները սպանել են Զուղայեցի
Սմբատին ապրանք անցկացնելիս : Շուտով
կը գայ Շուշանը և գիտեմ, որ անպատճառ
կը պատմէ այդ բանը Համասփիւռին : Մեզ
էլ այդ է հարկաւոր : Երբ որ նա կիմանայ
Սմբատի մահը, այն ժամանակ ճարը կտրած
կուզէ Մարտիրոս բէգին : — Ի՞նչպէս է, մահ-
տեսի, հաւանում ես իմ միտքը :

Խ ա չ. Պառաւ, դու շատ խորամանկ ես
եղել. այդ յոյսը չունէի քեզանից : — Բայց
ես էլի կասկածում եմ, որ յաջողի քո խո-
րամանկութիւնը : Կարծում ես, թէ Համա-
սփիւռը իսկոյն կը հաւատայ Շուշանի խօսքին :

Ա. ն. Ի հարկէ կը հաւատայ : Համա-
սփիւռը շատ սիրում է Շուշանին և գիտէ,
որ նա չի խարի նորան :

Խ ա չ. Աստուած տայ, որ այդպէս լինի :
— Բայց բոլորը մին է ինձ համար : Ես կա-
մենում եմ, և նա պիտի դառնայ Մարտիրոս
բէգի կինը : Ես գնում եմ, Տէօ, Աննա՛, ամեն
բան պատրաստ լինի : (Նոքա դուրս են գը-
նում բակը) :

Եկրորդ երևոյթ :

ՀԱՄԱՍՓԻԻՌ (դուրս է գալի ձախ կողմից
նոր շորերով) :

Ասում են շուտով՝ գալու է իմ փե-
սացուն : Մի և նոյն է, թէ ասէին շուտով
գալու է քո հոգեհանը : — Ո՛հ Աստուած,
ի՛նչ բանով բարկացրի քեզ, որ այս պա-
տիժը տալիս ես ինձ : — Բայց ի՞նչ եմ ա-
սում : Մեղա՛, իմ Արարիչ, դու չես, որ այս
տալիս ես ինձ. քո մատը խառը չէ այս բանի
մէջ : Եթէ դու ձգեցիր սրտիս մէջ այս սէրը,

ապա չես կամենայ, որ ես, Սմբատին թողած, ընծայեմ իմ սիրտը ուրիշին, որի համար նա ամենեին չէ զարկում: Ձէ, Աստուած, դու չես պահանջում ինձանից այս բանը, այլ իմ ծնողքը: — Ա՛հ, որքան տարաբաղդ զաւակ եմ ես, որ շնորհակալ լինելու տեղ, ստիպուած եմ գանգատ անել նոցանից: (Նա տխուր ծալում է ձեռները կուրծքի վրայ և մտածելով ման է գալիս յետ ու առաջ):

Բայց ճար չը կայ. ես պիտի կատարեմ նոցա կամքը. այսօր էլ պիտի համբերեմ: Այսօր: — Բայց ա՛խ, ինչ քան երկար կը տևէ այս օրը: Հայր երկնաւոր, տո՛ւր ինձ համբերութիւն տանել այս վերջին հարուածին, որ իմ սե բաղդը տալիս է սրտիս: Հա՛, դա կը լինի վերջինը, որովհետեւ էգուց կազատուիմ ամեն փորձանքից և կը հանգստանամ իմ Սմբատի սիրող կուրծքի վրայ: — Ուրեմն պինդ կ'աց իմ խեղճ սիրտ, այսօր էլ

պի՛նդ կա՛ց և համբերի՛ր, որ աւելի մեծ ի-
րաւունք ունենաս աւելի պայծառ ու բաղ-
դաւոր օրերի վրայ, որոնք էգուցվանից սպա-
սում են քեզ: (Նա նստում է աթոռի վրայ
և տխուր նայում է մի կողմը: Փոքրից յե-
տայ մտնում է աջ կողմից Շուշանը):

Երկրորդ երևոյթ:

ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ Ե ՇՈՒՇԱՆ:

Շ ու շ. (Համասփիւռը չէ տեսնում նո-
րան. նա դալիս է և ետեից պաչ է անում
նորան): Բարո՛վ Համասփիւռ: (Համասփիւռը
վախեցած վեր է թռչում): Ի՞նչի այդպէս
տխուր ես: Աղջի՛, ամօթ չէ՞ քեզ համար,
որ ես հիմայ եմ իմանում, որ քեզ մար-
դու են տալիս:

Հ. Ա՛խ Շուշան, որ դիտենաս, թէ ի՞նչ
պէս տարաբաղդ եմ ես:

Շ. Ի՞նչ ես ասում: Ես զարմանում եմ:

Հ. Մի՛ զարմանար, այլ խղճա՛ ինձ: Ա՛խ սիրտս կտոր կտոր է լինում:

Ե. Ի՞նչ ես ասում, աղջի՛: Դու շատ բաղդաւոր ես, որ Մարտիրոս բէգի պէս հարուստ ու պատուական մարդ կունենաս; Նորան շատ գովում են:

Հ. Ա՛խ իմ ցաւն էլ այդ է, որ ինձ տալիս են այդ գոված հարուստ մարդուն, որին ես չեմ սիրում:

Ե. Այդ ուրիշ բան է: Բայց եթէ ճշմարիտ է, որ նա բարի մարդ է, նա կաշխատէ սիրել տալ քեզ իւր գլուխը և դու բաղդաւոր կը լինիս:

Հ. Չէ, ես չեմ կարող սիրել նորան, որովհետեւ սիրում եմ ուրիշին: Դու զարմանում ես ասածիս վրայ, հա՛ տեսնում եմ, որ բարկանում ես էլ, որ մինչև այսօր ծածուկ պահեցի քեզանից այս բանը, բայց մի՛ բարկանար իմ Շուշան, չէի ուզում վաղ օրօք իմացուէր:

Ե. Լաւ է, լաւ : Ասան՝ ո՞ւմն ես սիրում :

Հ. Այդ յետոյ կիմանաս : Առաջ թող
պատմեմ, թէ ինչտեղ և ինչպէս ծանօ-
թացայ նորա հետ :

Ե. Պատմի՛ր տեսնեմ :

Հ. Միտդ է՞, որ Զատկից յետոյ գնացինք
Սուրբ Նշան ուխտ : Պատարագը նոր էր վեր-
ջացել : Ես գնացի աղբիւրիցը ջուր բերելու,
և նոր լցրել էի կուժը, որ մի սիրուն տղայ
մօտ եկաւ և ջուր ուզեց ինձանից : Ես ամա-
չած դէմ արեցի կուժը նա խմեց, շնոր-
հակալութիւն արեց ու գնաց : Այն օրից
սկսած ես չք կարողացայ հեռացնել նորան
իմ մտքից : Մի քանի շաբաթից յետոյ կու-
ժը ուսիս գալիս էի Երասխից, որ պատա-
հեցի մի ձիաւորի : Դա էլի այն տղան էր :
Նա էլի ջուր ուզեց : Ես խմեցրի և ուզում
էի գնալ, բայց նա յանկարծ ցած թռաւ
ձիուց ու ձեռս բռնեց : «Հողի ջան, աչքի
լոյս», ասաց նա, «ես սիրում եմ քեզ, ա-

ռանց քեզ չեմ կարող ապրել. թէ դու
էլ չես սիրի ինձ, գլուխս կը սպանեմ⁶: Ես
այնպէս վախեցայ, այնպէս մեղքս եկաւ նա,
որ ասացի, թէ ամէն օր գալիս եմ այս-
տեղ, ու փախայ: Այնուհետեւ շուտ շուտ
տեսնում էինք միմեանց: — Ա'խ, այն ինչ
բաղդաւոր ժամեր էին: — Վերջը նա խըն-
դրեց հօրս, որ ինձ նորան տայ, բայց հայրս
չընդունեց նորա խնդիրքը:

Ե. Ի՞նչ պատճառով հայրդ չէ տալիս
քեզ նորան:

Հ. Որովհետեւ հայրս ուզում է, որ ես
աստիճանաւորի կին լինիմ: Բայց նա գիւ-
ղացի է:

Ե. Ա'խ Համասիիւն, ինչ վատ աստղի
տակ ենք ծնել երկուսս էլ: Արկուսիս էլ
տալիս են մեր ծնողքը նոցա, որոնց ասում
են մեր սրտերը: — Բայց չէ, ինձ չեն ստի-
պի: Ես այսօրեւետ կը տեսնեմ իմ գլխի ճարը:

Հ. Վոյ, աղջիկ, ես հասկանում եմ քո

միտքը : Թէ Աստուած կը սիրես մի' աներ այդ
բանը : Գեռ ժամանակ կայ : Խնդրի՛ր , աղա-
չի՛ր , կարելի է խղճան քեզ քո ծնողքը և
միտքը փոխեն : Հասկացրո՛ւ , որ քեզ յու-
սահատեցնում են , որ դու զլուխդ կը սպա-
նես :

Շ. Շատ եմ ասել , բայց ո՞վ է լսողը :
Այսօր էլ ասացի մօրս այդ բանը . բայց նա
միայն ծիծաղեց ու ասաց , որ ես յիմար
եմ և ինքս չեմ հասկանում իմ ասածը :
— Զէ , սիրելի քոյր , ես անպատճառ կը մեռ-
նեմ : Նս եկայ , կը տամ քեզ վերջին բա-
րովս ու գնամ ջուրն ընկնեմ :

Հ. Զէ , ես չեմ թողնի , որ դու խեղ-
դուես : Նս կը յայանեմ քո մօրը , եթէ չես
հրաժարուի այդ չար մտքից : (Կարծես յան-
կարծ մի բան միտն եկաւ : Նւ գիտես ի՞նչ
է , Շուշան , կարելի է , որ այդպէսով փրկեմ
ոչ միայն քո հոգին ու կեանքը այլ և քո
սիրտը : Այդ բանի մէջ ինձ աւելի հեշտ կը
հաւատայ մայրդ , քան թէ քեզ :

Ե. Ա՛խ, Համասփիլու, հաւատա՛ն, որ այդ
անօգուտ կը լինի : Նա կը կարծէ, որ ես ու-
զում եմ, վախեցնել նորան : Բայց ասե՛նք,
թէ հաւատաց. նա միայն կը զգուշանայ,
որ ես չը սպանեմ ինձ : Բայց այդպէսով ա-
մենեւին չի մոռանայ իմ վիճակը : Ինձ էլի
կը ստիպեն ուզել տիրացու Մարկոսին, ո-
րովհետեւ երկու օրից յետոյ պիտի բերեն
իմ նշանը : Բայց մինչեւ այն ժամանակ ես
արդէն մեռած կը լինիմ :

Հ. (կարեկցութեամբ) : Շուշան, մի՞թէ
հնարք չը կայ փրկել քեզ :

Ե. (Յուսահատ ձայնով) : Զէ՛, չը կայ :
Ես կը մեռնեմ, կը կատարեմ ճակատիս գը-
րածը : (Փաթաթվում է 'Համասփիլուի վզին
ողբալով) : Համասփիլու, խղճա՛ ինձ, բայց
մի՛ դատապարտեր : Երբ որ մեռած կը լի-
նեմ, աղօթք արա՛ իմ հոգու համար :

Հ. (սաստիկ շարժած սիւմում է նորան
իւր կուրծքին) : Շուշան, քոյր, մի՛ աներ
այդ բանը. ապրիր :

Շ. (խլվում է նորանից): Չէ, Համասփիւռ
չեմ կարող ապրել: Ինձ կանչում է մահի
հրեշտակը. ես պիտի հետևիմ նորա ձայ-
նին: — Դու քեզ համար մոռցիր, շուտով
կը բերեն քո նշանը:

Հ. Հա՛ շուտով կը բերեն, բայց միայն
կարճ ժամանակի համար, որովհետև էգուց
էլ այստեղ չեմ լինի: Ես էրէկ խոստացայ
իմ սիրականին փախչել նորա հետ:

Շ. Ե՞րբ:

Հ. Էգուց կէս օրից յետոյ:

Շ. Աստուած լինի ձեր օգնականն և կա-
տարէ ձեր սրտի խարհուրդը: — Բայց ո՞վ է
քո սիրելին, Համասփիւռ, ի՞նչի ես թաղ-
ցնում ինձանից նորա անունը:

Հ. Գեղեցիկ ու պատուական տղայ: Նա
մեր գիւղացի չէ, այլ Զուղայեցի:

Շ. Ի՞նչ է նորա անունը:

Հ. Սմբատ:

Շ. Ի՞նչ, ողորմելի աղջիկ, Զուղայեցի
Սմբատ:

Հ. Հա՛, Զուղայեցի Սմբատ : Բայց ի՞նչի
այդպէս վախեցար : Ճանաչում ե՞ս նորան :

Շ. Զէ՛, չեմ ճանաչում : Ի՞նչ բանի է :

Հ. Նա ծածուկ ապրանք է անցկացնում
միւս ափից :

Շ (սաստիկ վախեցած) : Տէ՛ր, Աստուած,
այս նա է՞ :

Հ. (նոյնպէս վախեցած) : Ո՞վ, ո՞վ Շու-
շտն, ի՞նչ ես ասում :

Շ. Դու ասում ես, որ քո սիրականի ա-
նունը Սմբատ է, Զուղայեցի է և ծածուկ
ապրանք է անցկացնում միւս ափից. ասում
ես, որ էգուց կէս օրից յետոյ կը գայ քեզ
փախցնելու. բայց — ա՛խ Աստուած, ինչպէս
ասեմ — Համասփիւռ, իմ ողորմելի քոյր,
հաւաքիր քո հոգու բոլոր զօրութիւնը,
անդացրո՛ւ սիրտդ, որովհետեւ այն բանը որ
ես հիմայ պիտի ասեմ քեզ, կտոր կտոր
կանէ քո սիրտը և կը ոչնչացնէ քո բոլոր
քաղցր յոյսերը : — Ա՛խ, ի՞նչի պիտի լինիմ

քո բօթաբերը: Խեղճ աղջիկ, քո Սմբատը
սպանած է:

Հ. (սաստիկ յուսահատված ձայնով): Վայ
ինձ, վայ իմ գլխին: — Շուշան, այդ ի՞նչ
ասացիր: — Դու կրակ տուիր սիրտս: — Ա՛խ
— վայ:

Շ. (Աչքերը սրբելով): Խեղճ Համասփիւռ:

Հ. Վայ, վայ, հազար վայ ինձ: — Եր-
կի՛նք, ի՞նչի չես փուլ գալիս ինձ վրայ, գե-
տի՛ն, ի՞նչի չես կուլ տալիս ինձ: — Ա՛խ, ան-
(վեր է ընկնում թուլացած):

Շ. (վազում է նորան օգնելու): Համա-
սփիւռ, վայ, ձայն հանիր: — Համասփիւռ,
անի, ի՞նչ անեմ: — (Շարժում է նորան):
Համասփիւռ, Համասփիւռ:

Հ. (աչքերը բաց է անում): Ո՛հ, իմ
Սմբատը սպանած է:

Շ. (կարեկցութեամբ): Սիրտդ պինդ
պահիր: — Ա՛խ, ի՞նչի ասացի:

Հ. Ուրեմն սպանած է իմ Սմբատը, ու-

ընմն ես հիմայ անտէր մնացի : — Շուշան ,
միթէ ճշմարիտ է , ինչ որ ասացիր : Ա'խ ,
գու Կարդացիր իմ մահու վճիռը :

Շ. Ափսոս , որ ճշմարիտ է : Ահա ինչ
պէս իմացայ այդ բանը : Այսօր քո մայրը
եկել էր մօրս մօտ և պատմեց , որ այսօր
առաւօտը վաղ զաղախները սպանել են Ջու-
ղայեցի Սմբատին ապրանք փախցնելու ժա-
մանակ : «Փառք Աստուծոյ ազատուեցայ նո-
րանից , «ասաց մայրդ» : Նա ինձ շատ վա-
տու թիւն է արել և Աստուած տուեց պա-
տիժը :

Հ. Ա'խ , եթէ նա ուրախանում է , ուրեմն
ճշմարիտ է : (Լռութիւն , յետոյ հաստատ
ձայնով) : Շուշան , ուղում ես անպատճառ
խեղդուել :

Շ. Անպատճառ :

Հ. Ե՞րբ :

Շ. Ել ինչ ուշացնեմ . ես իսկոյն կերթամ :

Հ. Շուշան սպասիր մինչև առաւօտը :

Շ. Ի՞նչի համար :

Հ. Ես էլ քեզ ընկեր կը դառնամ :

Շ. (Զարմացած) Համասփիւռ :

Հ. Հա՛, ես կը խեղդուեմ քեզ հետ: Երբ որ մարդու աստղը վեր է ընկնում, խեղդն մեռնում է այն մարդը: Իմ աստղը վեր է ընկել, ես էլ ի՞նչպէս ապրեմ:

Շ. Համասփիւռ, լաւ մտածիր, թէ ի՞նչ ես ուզում անել: Հիմայ սիրտդ շփոթուած է, հանդարտուիր:

Հ. Ել շատ մտածել հարկաւոր չէ: Ես խօսք եմ տուել Սմբատին, որ առանց նորան չեմ ապրի, և կը կատարեմ իմ խոստմունքը: Մահը բաժանեց ինձ նորանից և միայն նա էարող է էլի միացնել ինձ նորա հետ:

Շ. Համասփիւռ, ուրեմն ուզում ես խեղդուել:

Հ. Հա՛, ուզում եմ, միայն խնդրում եմ, սպասիր մինչև առաւօտը: Հիմայ չեմ կարող, վախենում եմ բռնեն: Շուշան, կը սպասեն ինձ:

Շ. Լաւ, կը սպասեմ: Ես այս շաբաթ
պաս եմ պահել, ուրեմն էգուց կարող եմ
հաղորդուել: Պատարագը կը վերջանայ թէ
չէ, կերթամ Երասխի փըր և այնտեղ կը
սպասեմ քեզ սպիտակ քարափի մօտ:

Հ. Լաւ, համաձայն եմ: Ելի մի բան եմ
խնդրում, չը մոռանաս պատարագից նշխար-
քի մասը բերել ինձ համար:

Շ. (գրկում է համասփիւռին): Ուրեմն
էգուց կը մեռնենք, համասփիւռ:

Հ. Հա՛, մենք միասին կը մեռնենք:
(Բազի կողմից մանում են երեք կին: Հա-
մասփիւռը և Շուշանը գլուխ են տալիս նո-
ցա և ձեռները պաշում):

Զորրորդ երևոյթ:

ԱՌԱՋԻՆՆԵՐԸ և ԵՐԵՔ ԿԻՆ:

1 Կ ի ն ը: (Համասփիւռին): Շնահաւոր
լինի, որդի, քո բաղդաւորութիւնը. Աստ-
ուած երկուսիդ միասին ծերացնէ:

2 Կ. Աչքդ լոյս, լաւ բաղդի արժանա-
ցար: Բաղդաւոր լինիք, մի բարձի ծերանաք:

3 Կ. Ի հարկ է մեզ համար էլ շատ
պարծանք է, որ մեր գիւղի աղջիկը կը դառ-
կայ այնպիսի երեւելի մարդու կին: Թող
թշնամու աչքը դուրս գայ:

Համ. (տխուր): Շնորհակալ եմ: Ես
հաւատում եմ, դուք իմ լաւն էք կամե-
նում: (Շուշանին մի կողմը) Եթէ գիտե-
նան, թէ ինչպէս անողորմ ծաղր են անում
ինձ վրայ. (նոցա): Համեցե՛ք, նստեցե՛ք
խնամիներ: (Կանայքը նստում են):

1 Կ. Աննան ի՞նչտեղ է: Ով գիտէ ու-
րախու թենից չը գիտէ, թէ ինչ անէ: Տես-
նում ես պառաւին, ինչ արեց. այնպէս ծա-
ծուկ բան բռնեց, որ մինչև այսօր ոչ ոք
բանից տեղեկութիւն չունէր:

3 Կ. Հա՛, ի՞նչ է, ես ու իմ հոգին, որ
շատ լաւ արեց: Ապա այն լաւ է, որ վաղ-
օրօք բոլոր աշխարհը իմանայ: Կարելի է

բանը ինչպէս է փոխվում, ի՞նչի չար լեզու-
ների տակ ընկնի մարդ և թշնամուն ուրա-
խացնէ: Շատ լաւ արեց, խելօք, խելօք Աննա:

2 Կ. Ի՞նչ է ասում սա: Ո՞վ է մեղա-
նից նորա թշնամին, որ ուրախանար: Ի՞նչ
է, վախենում էր, որ փեսան ձեռիցը խլենք:

3 Կ. Ո՞վ է ասում, թէ վախենում էր:
Մի խօսքով չուզեց, որ բանը չը վերջա-
ցած իմացուի:

2 Կ. Հերիք է լաւ, մի՛ տաքանաք: Գի-
տէք ինչ է, ա,ս տարին հարսանիքների տա-
րի է: Զորսը ես չգիտեմ. Համասփիւռինը,
Շուշանինը, Ղուկասենց Մարիամինը ու Բաղ-
դասարենց Գայանինը:

1 Կ. Ես էլ մի հարսանիք կուտեցնեմ
ձեզ, թէ որ մի լաւ աղջիկ կը ճարեմ Կա-
րապետիս համար: Մի նորա կարմիրն էլ
կապէի յետոյ, հողը մտնէի:

3 Կ. Դու այդ բանը ի՞նչ ասան: Այն-
պէս աղջիկ ճարեմ, որ քո հաւանածը լինի:

1 Կ. Ո՞ւր է, երանի չի լինի. շատ շը
նորհակալ կը լինիմ:

3 Կ. (մի կողմը): Սա շատ սրտով հարս
է ուղու՞մ: Աշխատեմ աղջիկս սորա աղային
տամ:

2 Կ. (Համասփիլուռին և Շուշանին): Դուք
ի՞նչ էք այդպէս տխուր մի կողմը քաշուել.
կարծես թէ աշխարհի ցաւը ձեզ են տուել.
մանաւանդ դու, Համասփիլուռ: Ինչ նորա-
հարս է է:

3 Կ. Հը՛, ինչ ես տխրել, աղջի: Այսօր
քո նշանաւուէքն է, բայց մենք քեզանից ու-
րախ ենք: (Բռնում է ձեռից ու շարժում է):
Հը՛, մի ծիծաղի՛ր տեսնեմ:

Հա մ. Ի՞նչպէս ծիծաղեմ, որ ծիծաղս
չէ գալիս:

3 Կ. Լսում է՞ք: Աղջկան մարդու են տա-
լիս և չէ ուրախանում: Հաւատալու բան է:

Հա մ. Հաւատա՛ն, խնամի Մարթա, որ
ամենեւին ուրախ չեմ: Նս այստեղ իմ հօր

տանը շատ բաղդաւոր եմ, բայց նորա ձեռին ո՞վ գիտէ:

3 Կ. Նորա ձեռին աւելի բաղդաւոր կը լինիս, աղջի:

1 Կ. (դուրս նայելով դէպի բակը): Մահտեսին գալիս է, եկէ՛ք գնանք միւս սենեակը:— Շուշան քո փեսացուն էլ հետն է:

Շ ու շ. (մի կողմը): Մահը տանէ նորան: (Ամենքը շուտ դուրս են գնում ձախ կողմից):

Հինգերորդ երևոյթ:

Մ. ԽԱԶԱՏՈՒՐ, ՏԻՐԱՅՈՒ ՄԱՐԿՈՍ Լ ՄԻ ՔԱՆԻ ԳԻՒՂԱՅԻՆԵՐ (մանուկներն բակի կողմից):

Մ. Խ ա շ. Եկէ՛ք, համեցէ՛ք, հարեաններ, բարով էք եկել, հազար բարի, ձեր տունն է. համեցէ՛ք նստեցէ՛ք:

Տ. Մ ա Ր. Բարով, պարոն մահտեսի, Աստուծոյ օրհնութիւնը անպակաս լինի քո

տանից, միշտ այսպէս ուրախութեամբ լի լինի քո տունը: Քո ուրախութիւնը մերն է, մենք էլ քոնն ենք:

Մի գիւղ. Աստուած հաստատ պահէ մեր տանուտիրոջ տունը. նա՛ մեզ լաւ է կառավարում: Աստուած նորան մեր զլիւից անպակաս անէ:

Ա մէն ք ը: Ա մէն (նստում են):

Խ ա չ. Նորհակալ եմ: Աստուած ամենիդ բարի տայ: Մարդս մարդով է. դուք ինձանով, ես ձեզանով: Աստուծով այսուհետեւ աւելի լաւ կերթայ մեր ամենի բանը:

Մի գիւղ. Աստուած հաստատ պահէ Մարտիրոս բէգին. մենք նորանից շատ ողորմութիւններ ենք սպասում:

Տ. Մ ա ը. Ես էլ յոյսս դրել եմ քեզ ու Մարտիրոս բէգի վրայ: Դուք թէ մի ճար կանէք ինձ, թէ չէ էլ յոյս չը կայ:

Խ ա չ. Գիտեմ, ինչ ես ասում: Շուտով հարսանիքդ արա՛, որ քեզ էլ ձեռնադրել տանք:

Տ. Մ ա թ. Պսակուելը հեշտ է, բայց մարդ
չունիմ Աթոռում, որ աշխատէ ձեռնադրել
տայ ինձ : Տէր Կարապետը շատ ծերացել է
ու միշտ հիւանդ է. էլ չէ կարողանում կա-
տարել իւր պաշտօնը, ինչպէս հարկն է :
Թող նա այսուհետեւ հանգիստ ապրի և
աղօթք անէ իւր հոգու համար : — Մար-
տիրոս բէգը բարեկամներ շատ կունենայ Ս.
Էջմիածնում. ի՞նչ կը լինի, մահտեսի, մի
լաւութիւն անեա, խնդրեա նորան, որ գրէ
իմ մասին բարեկամներից մինի վրայ : Ի հարկ
է առանց աջահամբոյր չեմ գնայ : Հաւա-
տա՛, որ իմ օրումը չեմ մոռանայ քո լա-
ւութիւնը. ես միշտ աղօթք կանեմ քո
տան համար, քանի որ կենդանի եմ :

(Լսվում է բեմի ետեւից զուռնի ձայնը) :

Խ ա չ. (Ժպտելով) : Լա՛ւ է, լաւ, տի-
րացու, ես անպատճառ կը խնդրեմ Մարտի-
րոս բէգին : — Ահա՛ նշանը բերում են :

Տ. Մ ա Ր. Շատ շնորհակալ եմ, մահ-
տեսի : Աստուած աւելի կարողութիւն տայ :
(Ամէնքը վեր են կենում տեղերից) :

Վեցերորդ երևոյթ :

ԱՌԱՋԻՆՆԵՐԸ, ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԲԷԳ, Պ. ՅԱ-
ՐՈՒԹԻՒՆ Լ ՄԻ ՔԱՆԻ ՆՈՐ ՄԱՐԴԻԲ :

(Ամենից առաջ մտնում է մի մարդ, գլխին
դրած փեսայի ընծաները, որ են երկու գը-
լուխ շաքար, մի քանի նուռը և զանազան
քաղցրեղէններ, երկու բաղդադի, 20 հատ
ոսկի և մի ոսկէ մատանի : Ընծաները ծած-
կած են մի մեծ մետաքսէ կարմիր թաշկի-
նակով : Նշան բերողի ետևից մտնում են
Մարտիրոս բէգը, պ. Յարութիւնը և մի քանի
մարդիք : Մարտիրոս բէգը հագած ունի ոսկէ
ժապաւէններով զարդարած չուխայ, կուրծ-
քին երկու մեղալ և պաշտօնական թուրը
ուսիցը կախած : Նրբ որ նա մտնում է, բո-
լոր գիւղացիները վեր են առնում գգակները
և խորը գլուխ են տալիս նորան) :

Նշան քերոզը. (ցած է դնում ըն-
ծայները և կանչում է բարձր ձայնով): Աստ-
ուած շնորհաւոր անէ:

Հիւրերը. Աստուած շնորհաւոր անէ:

Մար. բ. (Խաչատուրին, որ առաջ է դա-
լիս խորը գլուխ տալով): Բարո՛վ, մահտե-
սի, ի՞նչպէս ես:

Խաչ. Շատ լաւ եմ, ծառադ եմ: Հա-
ղար բարի ես եկել: Համեցէք նստի՛ր, քո
տունն է:

Մար. բ. (նստում է աթոռի վրայ և
նորա կողքին միւս աթոռի վրայ պ. Յարու-
թիւնը): Տանրցիքդ լա՛ւ են:

Խաչ. Փառք Աստուծոյ: Քո ողորմու-
թիւնը, որ անպակաս լինի մեզանից, միշտ
լաւ կը լինինք:

Մար. բ. (հիւրերին): Նստեցէ՛ք, ինչ
էք կանգնել: (Ամէնքը նստում են խալիչա-
ների վրայ):

Պ. Յարութիւն: Մահտեսի Խաչա-

տուր, ահա՛ մեր պատուական պարոն Թարգմանը, Մարտիրոս բէգը կամենում է բարեկամանալ քեզ հետ և ուզում է քո աղջկան իւր համար կին: Ի՞նչ կասես:

Խ ա չ. Հոգւով սրտով ուրախ եմ:

Պ. Յ ա Ր. Ուրեմն բանը վերջացած է:

Խ ա չ. Վերջացած է:

Պ. Յ ա Ր. (բաց է անում ընծաները)

Ահա՛ նշանը: (Մի մի ցոյց է տալիս): Մի ոսկէ մատանի, երկու լաւ բաղդադի և 20 հատ ոսկի: Աստուած շնորհաւոր անէ: (Նշան բերողը ածում է մի բաժակ և տալիս է նորան): Աչքդ լոյս, մահտեսի: Նորափէսի ու նորահարսի կենացը: Աստուած երկուսին միասին ծերացնէ, սիրով ու բաղդաւոր լինին: (Ամէնքը մի մի բաժակ խմում են դու խ տալով Մարտիրոս բէգին ու խաչատուրին: Մի գլուխ շաքար տալիս են մինին, որ կոտրուէ և ամենին բաժանէ):

Մ ա Ր. բ. Գիտես ի՞նչ է, մահտեսի, ես

չեմ հաւանում ձեր սովորութիւնը, որ նորահարսին թաքցնում էք: Յրհնածներ, դողացած չէ, որ վախենում էք: Թող ամէնքը տեսնեն:

Խ ա չ. Լաւ ես հրամայում, ծառադ եմ, բայց մեր սովորութիւնը այսպէս է. ինչպէս որ մեր պապերը վարուել են, մենք էլ այնպէս ենք վարվում:

Մ ա ը. Բ. Բայց այդ շատ վատ սովորութիւն է: Թիֆլիզ որ էի, այնտեղ մի քանի անգամ պատահեցի և շատ հաւանեցի այնտեղի սովորութիւնը: Ես ուզում եմ, որ այստեղ էլ մի և նոյն կերպով լինի:

Խ ա չ. Քո կամքն է, ինչպէս որ կը հրամայես, թող այնպէս լինի:

Մ ա ը. Բ. Այնտեղ հարսին դուրս են բերում փեսայի մօտ և սա ինքը իւր ձեռով տալիս է նշանը ու պաչ է անում:

Տ. Մ ա ը. (մի կողմը): Վատ չէ:

Պ. Յ ա ը. Շատ լաւ է ասում Մարտի-

րոս բէգը : Թող աղջկան դուրս բերեն :

Մ ա ր . բ . Բայց երեսը բաց , որովհետեւ
եւ երեսը բաց կը պահեմ նորան :

Խ ա չ . Ձեր կամքն է : (Բաց է անուամբ
դուռը և կամաց մի քանի խօսք է ասում) :
Խակոյն կը բերեն հարսին :

Մ ա ր . բ . Ես շատ ուրախ եմ , մահտե-
սի , որ չես հեռւում հին յիմար սովորու-
թեանը : Աշխարհս օրէցօր լուսաւորվում է
և առաջ է գնում : Շատ բան կայ , որ ա-
ռաջ լաւ էր , բայց հիմայ անպէտք է :

Եօթներորդ երևոյթ :

ԱՌԱՋԻՆՆԵՐԸ , ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ , ԱՆՆԱ և ՄԻ
ԿԻՆ : (Աննան և կինը քաշ տալով դուրս
են բերում Համասփիւռին : Նա շատ գու-
նաթափ է և տխուր և ոչ ոքի վրայ չէ նայում) :

Խ ա չ . Ահա , պարոն փեսայ , այս իմ կինն
է , քո աղախինը : (Աննան գլուխ է տալիս) :

Եւ սա իմ աղջիկը, որ տալիս եմ քեզ:
Հիմայ դու գիտես, թէ ինչպէս կը բաղդա-
ւորես նորան: Սորանից աւելի որդի չունիմ:

Մ ա թ. ք. Ես խոստանում եմ լաւ մարդ
լինել քո աղջկայ համար և ամէն կերպ
կաշխատեմ բաղդաւորել նորան:

Խ ա չ. Աստուած հաստատ պահէ քեզ:
— Դէհ, հիմայ նշանը տուր:

Մ ա թ. ք. (վեր է առնում մատանին և
մօտ է գնում Համասփիւռին, որ բոլոր մար-
մնով դողում է):

Պ. Յ ա թ. Մահտեսի, օրհնիր փեսայիդ
ու աղջկայդ:

Խ ա չ. Աստուած օրհնէ ձեզ իմ դա-
ւաններ, շատ ապրի՛ք ու բաղդաւոր ապրի՛ք:
Աստուած ձեզ միշտ սիրով պահէ:

Հ ի ւ ը ե ը ը. Ամէն, Աստուած շնորհա-
ւոր անէ:

Մ ա թ. ք. (բռնում է Համասփիւռի ձե-
ռը, ու հագցնում է մատանին և զոռով
համբուրում է երեսը):

Հ ա մ. (սաստիկ ձայնով) : Ո՛հ դժոխային
համբոյր : (Ուշաթափվում է և վեր է ընկ-
նում : Աննան և կինը աշխատում են յետ
բերել նորան. ծագում է սաստիկ շփոթ) :

Մի քա նի ձ ա յ ն ե ը : Ջուր բերէ՛ք ,
ջո՛ւր . հաշի սիրտը գնաց :

Վարագոյրը շուտ ցած է ընկնում :

ԶՐՐՈՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ:

(Առաջին և երրորդ գործողութեան սենեակը մահտեսի խաչատուրի տանը: Առաւօտ է):

Առաջին երևոյթ:

Հ Ա Մ Ա Ս Փ Ի Ի Ռ:

(Դուրս է գալիս ձախ կողմից մի կուժ ձեռին, որ վեր է դնում անկիւնում):

Ահա՛ բոլորը վերջացրեցի. վերջին անգամ աւելցի տուն ու տեղը, սրբեցի ու կարգաւորեցի: Երբ որ ծնողքս յետ կը դան ժամից, ամէն բան կարգին կը դանեն, ամէն բան կը լինի իւր սովորական տեղը, միայն մի բան պակաս կը լինի տանը — նոցա աղջիկը: (Հանում է ծոցից նշանի մատանին և դնում է պատուհանի վրայ): Այս մատանին կը դնեմ այստեղ, որ շուտով գտնէ մայրս: Սորանով ուղում էին կապել ինձ մի տղա-

սարդու հետ, որի համար միշտ մեռած պի-
տի լինէր իմ սիրտը: — Ա՛խ իմ սիրելի ծը-
նողք, սխալուեցաք: Դուք կարեցիք սիրոյ
կապը, որով կապած էին երկու սիրող սրը-
տեր, մահը կօգնէ ինձ կտրել այն կապը,
որով դուք կապեցիք երկու միմեանց օտար
սրտեր: — Մահու հրեշտակը ամենակարող
է. նա է վշտով ծանրացած սրտի մխիթա-
րութիւնը, յուսահատուած սրտի վերջին
յոյսը — ուրեմն և իմ յոյսը: Այժմ միայն
նա կարող է կրկին միացնել ինձ իմ Սմբատի
հետ: (Լռութիւն. Հեռուից լսվում է զան-
գակի ձայն):

Շուտով կը վերջանայ պատարագը և կը
գայ իմ մահու ժամը: — Մնաս բարով իմ
հօր տուն, ես տեսնում եմ քեզ վերջին ան-
գամ: Ա՛խ, քանի քանի ուրախ օրեր անց
եմ կացրել քո պատերի մէջ, բայց հիմայ
ես թողնում եմ քեզ, և այսուհետեւ ել չի
կոխի իմ ոտը քո շեմքը: Ես այստեղ աշ-

խարհ եկայ անհոգս, բաղդաւոր երեխայ, հիմայ դուրս եմ գնում այստեղից յուսահատուած տարաբաղդ աղջիկ: — Դուք էլ մնաք բարով, իմ սիրելի ծնողք, ձեր մեղք չէ, կարելի է այս էր գրել ճակատիս վրայ իմ սեւ բաղդը: Իմ հայր և մայր, շնորհակալ եմ ձեր սիրոյ ու խնամքի համար, որ միշտ վայելել եմ ես: Երբ որ լսէք իմ մահոյ հու լուրը, անի, չասէք թէ ես ապերախտ զաւակ էի, չանիծէք ինձ, այլ աղօթք արեցէք իմ խեղճ հոգու համար, որ և երկնաւոր հայրը ներէ ինձ իմ մեղքերը:

(Նա երկար միջոց կանգնած է խորը մտածմունքի մէջ):

Ել ի՞նչ եմ կանգնել: Հիմայ պատարագը արդէն վերջացած կը լինի: Գնամ, գնամ, որ Շուշանը շատ չք սպասէ ինձ:

(Վեր է առնում կուժը և շտապով դուրս է գնում):

(Տեսարանը փոխվում է և երևում է Նրասիմ)

առիւ ինչպէս առաջին գործողութեան առաջին
երևոյթի մէջ . առաւօտ է) :

Երկրորդ երևոյթ :

ՄԻ ՔԱՆԻ ԳԻՒՂԱՅԻ ԱՂԶԻԿՆԵՐ (գալիս են
երգելով , ամէն մինը մի մի կուժ ուսին) :

Գարունքն եկաւ ու զարդարեց
Մեր դաշտերը ծաղիկներով ,
Այգիներում՝ վարդը բացուեց ,
Սոխակն երգեց անոյշ ձայնով :

Մեր էլ ինչպէս ծաղիկները
Բացուել ենք , ինչպէս սիրուն վարդ .
Թող դան և մեր սոխակները ,
Թող դան երգեն մեզ սէր ու բաղդ :

Հայ տղաներ , ձեզ ենք կանչում ,
Գուք էք մեր քաղցր սոխակները .
Հայ տղաներ , ձեզ ենք սիրում ,
Զեզ ընծայում մեր սրտերը :

(Լցնում են կժերը) :

1 Ա. Ղ. Ժ. Կ. Ը: Հիմայ Համասփիւռի հետ
էլ խօսել չի լինի:

2 Ա. Ղ. Ի հարկ է, ո՞վ դիմեայ նորան. մեծ
մարդու կին դառաւ:

3 Ա. Ղ. Մինչև հիմայ տանուտիրոջ աղ-
ջիկ էր, այնպէս քիթը ցից էր անում ու մեծ
մեծ կոտորովում, հիմայ մեծաւորի կին դա-
ռաւ, ի հարկէ աւելի կը քրքրուի:

4 Ա. Ղ. Ի՞նչի էք բամբասում խեղճ աղ-
ջկան: Նա ամենեւին հպարտ չէ, ինչպէս որ
դուք ասում էք:

3 Ա. Ղ. Առաջ նա հպարտ չէր, բայց մի
քանի ժամանակ է, որ շատ փոխուել է. ա-
մենից հեռանում է և միշտ մենակ է ման
գալիս, կամ Շուշանի հետ: Մի հարցնող
լինի, թէ նա ի՞նչով լաւ է մեզանից:

4 Ա. Ղ. Օ', Աստուած ազատէ քո լեզուից
Անթառամ: — Նա քեզ ի՞նչ է արել:

2 Ա. Ղ. Հա ի՞նչ է, սուտ չէ ասում Ան-

Թառամբ : Դու ի՞նչ ես միշտ նորա կողմը
խօսում : Նա քոնն ո՞վ է :

4 Ա. Ղ. Ո՞վ պիտի լինի, քոյրս չէ ու
ազգականս : Ես ինչ որ ճշմարիտ է այն եմ
ասում :

1 Ա. Ղ. (ծաղը անելով) : Մեռնեմ քո
ճշմարիտ հոգուն. դու սուրբ ես :

2 Ա. Ղ. Ահա՛ Շուշանը գալիս է : Նա ե-
րէկ Համասփիւռենց տանը կը լինէր, հարց-
նենք տեսնենք ճշմարիտ է, որ ասում են,
թէ փեսան պաչ է : արեւ աղջկան նշանը
տալու ժամանակ :

1 Ա. Ղ. Ես իմացայ, որ այդ ժամանակը
Համասփիւռը թուլացել է : Ասում են, որ
նա չէ ուղում դառնալ Մարտիրոս բէգի
կինը :

(Գալիս է Շուշանը կուժը ուսին) :

Եկրորդ երևոյթ :

ԱՌԱՋԻՆՆԵՐԸ Է ՇՈՒՇԱՆ :

3 Ա. Ղ. Օ'հ, բարով Շուշան : Արի, արի
քեզ ենք սպասողւմ : Նոր բաներ կը գիտե-
նաս, պատմի'ր :

Շ ու շ. Ի՞նչ նոր բան էք ուզում : Ես
ոչինչ չը գիտեմ :

3 Ա. Ղ. Ինչպէս չը գիտես : Երէկ Համա-
սփիւռենց տանը չէիր :

Շ. Հա այնտեղ էի, ի՞նչ է :

2 Ա. Ղ. Շուշան, Շուշան, հոգուդ մեռ-
նեմ, ձշմարիտ է՞, որ փեսան պաշ է արել
աղջկան :

Շ. Ձշմարիտ է :

2 Ա. Ղ. Է'հ, գնա՛, ինչպէս ես խօսում,
լաւ, մանրամասն պատմի'ր :

Շ. Ել ուրիշ ի՞նչ ասեմ, թէ ասում եմ,
որ ձշմարիտ է քո իմացածը :

1 Ա զ. Ասուճեն Համասփիւռը Թուլացել է, երբ որ փեսան պաշ է արել նորան, և որ նա չէ ուզում դառնալ Մարտիրոս բէգի կինը:

Շ. Ճշմարիտ է:

Ա զ. Ճշմարիտ է, ճշմարիտ է: Ել ուրիշ խօսք չէ դուրս գալիս բերանից: Բայց ի՞նչ է պատճառը:

Շ. Պատճառը ես չը գիտեմ:

3 Ա զ. Հողը գլխին: Նորանից լաւ մարդ ի՞նչտեղ կը ճարէ: Զբօնի թէ ուզում է մեծաւորի հարս դառնալ:

4 Ա զ. Լաւ, շատ մի՛ խօսէք, եկէ՛ք գնանք:

1 Ա զ. Գնանք: Զես գալի՞ս, Շուշան:

Շ. Զէ, գուք գնացէ՛ք. ես այստեղ կը մնամ:

(Աղջիկները գնում են, մնում է Շուշանը):

Զորրորդ երևոյթ :

Շ Ո Ւ Շ Ա Ն

(Կարճ լռութենից յետոյ, նայելով իւր չորս
կողմը) :

Ինչ սիրուն առաւօտ է, ինչպէս պայ-
ծառ փայլում է արեգակը — բայց ա՛խ, ինձ
համար շուտով կը խաւարի յաւիտեան :
(Մի տխուր հայեացք ձգելով իւր չորս կող-
մը) : Ա՛խ ինչպէս գեղեցիկ է բնութիւնը,
այսպէս սիրուն ամենեին չէր երևացել նա
ինձ, կարելի է այն պատճառով, որ վերջին
անգամն եմ տեսնում : Այսօր կարծես թէ
օդն էլ աւելի մաքուր է, երկինքն էլ աւել-
ի կապոյտ, արեգակն էլ աւելի պայծառ :
Ահա՛ այստեղից երևում է մեր թթի ծառը :
Տես, ինչպէս տխուր շարժում է գլուխը,
կարծես թէ կանչում է ինձ . Շուշան յետ
էկ, ինձ ի՞նչի ես թողնում, դու ինձ սի-
րում էիր :—

Ա'իս ինչ թանգ բան է կեանքը, ինչ-
պէս ուզում եմ ապրել, բայց ոչ թէ այն
կեանքով, որ իմ ծնողքը պատրաստում են
իմձ համար: Ապրել չը զգալ կեանք, ապ-
րել և չուրախանալ կեանքով, ապրել ա-
ռանց կամքի, ինչպէս մի անասուն — ա'իս
այդպիսի կեանքը մահիցը վատ է: — Տէր
Աստուած, ամէ՞ն տեղ էլ այսպէս անարդուած
է կինը, թէ մենակ մեզանում: Մեզ էլ դու
չե՞ս ստեղծել: Ի՞նչի տղամարդը վայելում
մարդու բոլոր իրաւունքները, իսկ կինը չունի
և ոչ մինը: Կարելի է այն պատճառով, որ
տղամարդու կուռը աւելի հաստ ու պինդ է,
քան թէ մերը: (Դառը ժպտով): Բայց չէ,
մի իրաւունք էլի մնացել է մեզ — ապրել
կամ մեռնել: — Այդ չեն կարող խլել մե-
զանից: — (Լճու թիւն): Ի՞նչի ուշացաւ հա-
մասփիւռը: Զը լինի՞ թէ միտքը փոխեց: (Նա-
յում է դէպի գիւղը): Այս ո՞վ է գալիս:
Տէր Աստուած տիրացուն է: Ի՞նչ է ուզում

նա այստեղ : (վեր է առնում կուժը և մօտ է գնում ջրին) :

Հինգերորդ երևոյթ :

ՇՈՒՇԱՆ Լ ՏԻՐԱՑՈՒ ՄԱՐԿՈՍ :

Տ. Մ ա Ր. (Տեսնելով Շուշանին դարձա-
ցած կանգնում է մի կողմը) : Վա՛հ, ինչ լաւ
պատահեցայ է : (Նայում է դէս ու գէն) :
Մենակ է, մարդ չը կայ : Արի կը խօսիմ հե-
տը, տեսնեմ սորա միտքն ինչ է : (Առաջ դա-
շով) : Բարով Շուշան ջան, մենակ ի՞նչ ես
շինում այստեղ :

Շ ու շ . (Զէ պատասխանում) :

Տ. Մ ա Ր. Ի՞նչի երեսդ դարձնում ես ին-
ձանից, հողիս : Ինձ նայիր, մի տեսնեմ
այդ սիրուն աչքերդ :

Շ ու շ . (Զէ պատասխանում) :

Տ. Մ ա Ր. Լաւ է հա, մի ամաչի՛ր : Այս-
տեղ մեզանից աւելի ոչ ոք չը կ'այ, որ տես-
նէ կամ լսէ մեզ :

Շ ու շ. Ես քեզ հետ քան չունիմ: Թէ
Աստուած կը սիրես, թող ինձ, հեռացիր
այստեղից:

Տ. Մ ա թ. Ինչպէս տեսնում եմ, դու բա-
նից տեղեկութիւն չունիս, որ այդպէս վատ
աչքով ես մտիկ տալիս ինձ:

Շ ու շ. Ես ոչինչ չը գիտեմ, և ոչ էլ
ուզում եմ իմանալ:

Տ. Մ ա թ. Մայրդ չէ՞ ասել քեզ, որ ես
ուզում եմ քեզ վրայ պսակուիլ:

Շ ու շ. Հա, ասել է:

Տ. Մ ա թ. Յետո՞յ, յետոյ, հոգիս. դու
նչ ասացիր, դու ի՞նչ ես ասում այդ մա-
սին:

Շ ու շ. Ես նորան ասացի և քեզ էլ
ասում եմ, որ չեմ դառնայ քո կինը:

Տ. Մ ա թ. Վա՛հ, ի՞նչե՞, չես հաւանում
ինձ, ի՞նչ է: Մի կարծեր, թէ ես շատ ծեր
եմ (Ուղղուելով), և ինչպէս տեսնում ես
տղեղ էլ չեմ:

Շ ու շ . Բոլորը մին է ինձ համար : —
Ես մարդ չեմ ուզում :

Տ . Մ ա թ . Քեզ ո՞վ է հարցնում , ու-
զում ես թէ չէ : Ես ուզում եմ քեզ , և
բանը վերջացած է : Երեքշաբթի գիշերը կը
բերեմ նշանը և կը պաշեմ այդ կարմիր
թուշդ : Ես էլ ուզում եմ նոր օրէնքին հե-
տեւել , որովհետեւ շատ հաւանում եմ :

Շ ու շ . Այն օրը մահ լինի ինձ հա-
մար :

Տ . Մ ա թ . Ի՞նչի , հոգիս : (Անամօթա-
բար) : Ես քեզ հիմայ էլ պաշ կանեմ :
(Ուզում է մօտ գնալ) :

Շ ու շ . (պինդ ձայնով) : Զը համար ձա-
կուիս մօտ գալ , կորի՛ր :

Տ . Մ ա թ . (մօտ գնալով) : Շուշան , իմ
զեղեցիկ հրեշտակ , մի պաշ տո՛ւր , հոգուդ
մատաղ . իսկոյն կերթամ :

Շ ու շ . (բարձրացնում է մի քար) :
Գլուխդ կը փշրեմ , թէ որ ձեռը կը տաս
ինձ : Կորի՛ր , ես առում եմ քեզ :

Տ. Մ ա Ր. (յետ ու յետ գնալով): Ի՞նչի
այդպէս բարկանում ես, հոգիս: Մի պաշեմ
ուզում, աւելի ոչ ինչ: Կարծում ես թէ պա-
շած տեղը կերեւայ: (Մի կողմը): Կանց, կանց,
երբ որ իմը կը լինիս ուրիշ կերպ կը խո-
սիմ հետդ:

Շ ու Ղ. (բարկացած առաջ գնալով):
Տիրացու, գնա՛, թէ չէ, Աստուած վկայ, կը
խփեմ այս քարը գլխիդ: — Ահա մարդ է
գալիս, գնա՛, թէ չէ ձայն կը տամ:

Տ Մ ա Ր. Լաւ, միտդ պահիր: Երեք-
շաբթի երկու անգամ պաշ կանեմ (գնում է)

Վեցերորդ երևոյթ:

Շ Ո Ւ Շ Ա Ն (մենակ):

Ա՛խ, Աստուած, սորան են ուզում տալ
ինձ իմ ծնողքը: — Չէ, իմ նշանածը աւելի
լաւ է սորանից — իմ նշանածը երասխն է:
Սա շուտ կը սպանէ, շատ չի չարչարի, բայց

նորա ձեռին պիտի տանջուիմ, քանի կեն-
դանի եմ: (Նայում է նորա ետեւից): Փառք
Աստուծոյ, դեաց, ազատուեցայ նորանից:
Թէ որ էլի մի փոքր տարակոյս մնացել էր
սրտիս մէջ, նորան տեսնելուց յետոյ այդ
տարակոյսն էլ ոչնչացաւ: Ինքը երկինքը ու-
ղարկեց նորան այստեղ, որ ցոյց տար, թէ
ինչ մարդու ձեռն եմ ընկնելու, եթէ կեն-
դանի մնամ: Հիմայ կարող եմ բոլորովին
համարձակ տալ ինձ մահու ձեռք: — Փառք
Աստուծոյ, ահա համապիւռն էլ գալիս է:

Եթեաներորդ երևոյթ:

ՇՈՒՇԱՆ Է ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ (գալիս է կուժը
ուսին):

Շ. (առաջ գնալով): Փառք Աստուծոյ
համապիւռ, եկար. շուտով ամեն բան կը
վերջանայ:

Հ. (ցած է դնում կուժը): Հա Շուշան
ջան, շուտով ամեն բան կը վերջանայ և մենք

յառ իսկան կը հանդստանանք : — Շատ ժա-
մանակ է այստեղ ես :

Դ. Կէս ժամ կը լինի : Պատարագը վեր-
ջացաւ թէ չէ գնացի տուն, վեր առայ կու-
ժը, որ կարծեն, թէ ջուր բերելու եմ գնա-
ցել ու եկայ այստեղ : Շատ սպասեցի, բայց
տեսայ, որ ուշանում ես, և ճշմարիտն ասեմ,
սիրտս սկսեց անհանդստանալ : Ես մտածում
էի, որ չս լինի թէ միտքդ փոխել ես և ես
ի դուր տեղ սպասում եմ քեզ : — Ախ, Համա-
սփիւռ, դժուար քայլ է, որ մենք հիմայ
պիտի անենք : Այդ մի քայլը կը տանէ մեզ այս
աշխարհից միւս աշխարհը, ինչտեղից էլ ոչ
որ յետ չէ գալիս : Ախ, իմ քոյր, պիտի
մարդ շատ տարաբաղդ լինի, որ առանց ամ-
սոսալու անէ այդ քայլը :

Հ. Բայց մի թէ մենք տարաբաղդ չենք,
սիրելի Շուշան, մի թէ կարող է այսուհետեւ
կեանքը դին ունենալ մեզ համար : Կեան-
քը բաղդաւորների համար է, ոչ թէ մեզ

նման տարաբաղդների համար : Ա'խ, հիմայ
մեր մի հատ ճարը մահն է :

Շ. Ա'խ, Համասփիւռ, ճշմարիտ ես ա-
սում : Ես ինքս տեսնում եմ, որ ուրիշ ճար
չը կայ մեզ, բացի մահից, և ես հաւատա՛մ,
որ ամենևին չեմ վախենում նորանից : Ես
ցաւում եմ միայն այն բանի վրայ, որ մենք
ստիպուած ենք մեռնել : Ի՞նչի մենք էլ պի-
տի չը կարողանանք ապրել : Մեր ո՞ր մեղքի
համար այսպէս խիստ պատժում է մեզ Աստ-
ուած : Ի՞նչի ուրիշները բաղդաւոր են ու
մենք չէ :

Հ. Ձէ իմ քոյր, Աստուած մեղաւոր չէ,
որ մենք տարաբաղդ ենք, այլ մարդիկ . —
Դու ասում ես, որ ուրիշները բաղդաւոր են,
ապա ո՞վ, ցոյց տո՛ւր տեսնեմ : Մեզանում
հազարից մի կին բաղդաւոր չէ : Մեզանում
կիներ չէ թէ իւր մարդու օգնականն է ու
ընկերը, չէ, այլ նորա աղախինը : Այդ մենք
փորձով տեսնում ենք ամէն օր, կարելի է

շատերը ծիծաղեն ու յիմար անուանեն մեզ,
բայց թող ով ինչ ուզում է ասէ. մենք մերը
կանենք, — Մենք կը մեռնենք և կը դառ-
նանք հայ աղջիկների նահատակները: Թող
մեր մահով խրատուին մեր ծնողքը:

Շ. Ա'խ, հայր, մայր, ի՞նչի այստեղ հա-
ցրիք ինձ: Նոր եմ աչքս բաց անում և
պիտի մեռնեմ: Թէ որ այս էր իմ վերջը,
ա'խ, էլ ի՞նչի աշխարհ բերեցիք ինձ:

Հ. Շուշան, ես տեսնում եմ, որ քեզ
դժուար է թվում մահը: Ապրի՛ր, ես չեմ
ուզում պատճառ դառնալ քեզ:

Շ. Ի՞նչ, ո՞ւմ համար ապրեմ. տիրա-
ցու Մարկոսի համար: — Ո՛հ, քանի որ միտս
է դալիս այդ մարդը, կարծես թէ հազա-
րաւոր ձայներ կանչում են ինձ. ողորմելի
աղջիկ, էլ ի՞նչ բանի ես սպասում, շո՛ւտ
ընկի՛ր ջուրը: Ա'խ, չը գիտես թէ ինչ զզուե-
լի ու լիրբ մարդ է այդ տիրացուն: Նահի-
մայ այստեղ էր և ես ստիպուած էի հե-

տը խօսել: Ես լաւ ճանաչեցի նորան: Այդ
բաւական էր ինձ համար, որ կտրէի բոլոր
կապերը, որոնցով կապուած էի ես այս ու-
նայն ու փուճ աշխարհի հետ: — Ե՛կ ընկ-
նենք ջուրը: Ես պատրաստ եմ:

(Բեմի վրայ անց են կենում ածպերի սառւերներ):

Հ. Ես էլ պատրաստ եմ: Բայց Շուշան
ջան, կատարեցի՞ր իմ խնդիրքը: Ես քեզ
խնդրեցի, որ պատարագից մասը բերես ինձ
համար:

Շ. Ա՛խ, հա՛, բերել եմ: (Հանում է ծո-
ցից մի թաշկինակ և նորա մի ծայրից նըշ-
խարքի մասը և տալիս է նորան): Ահա՛ ան:

(Կամաց կամաց մթնում է: Հեռաւոր որոտումն):

Հ. (Առնում է նորա ձեռից նշխարքը և
համբուրում է: Յետոյ գնում է մի քանի
քայլ մի կողմը, չորում է և ձեռները բար-
ձրացնելով դէպի երկինքը, ասում է աղեր-
սալի ձայնով), Տէր Աստուած, դու տես-
նում ես երկնքից մահկանացուների բոլոր

Ծածուկ ու յայտնի գործերը, և ոչինչ կա-
րող չէ ծածկուիլ քեզանից: Գու ինձ էլ
ես տեսնում, և գիտես, թէ ինչ մտքով
եկել եմ այստեղ: Հայր երկնաւոր, աղա-
չում եմ, զթած ու ողորմած եղիւ ինձ վրայ:
Ներիւ ինձ իմ առաջուան մեղքերը և այն
սարսափելի մեղքը, որ ես հիմայ պիտի գոր-
ծեմ: (Որոտումն): Աստուած, դու խօսում
ես ամպերի մէջ: — Ա'իս, երանի թէ հաս-
կանայի քո խօսքերի միտքը — արդեօք նե-
րում ես, թէ դատապարտում ես ինձ: Ա-
րարիչ իմ, ես սիրում եմ քո տուած կեան-
քը, բայց ան չեմ կարող ապրել, ուրեմն
թող ինձ մեռնեմ: Գատաւոր երկնաւոր,
անիս, քաղցր արա՛ իմ դառաստանը: (Նա
գնում է բերանը նշխարքի մասը և շուտ վեր
է կենում: (Որոտումն): Շուշան, գնանք:

Շ. Արի՛ վերև գնանք այս քարի վրայ ու
այնպէս ընկնենք ջուրը:

(Վերև են գնում քարի վրայ: Գալիս է Գրիգորը):

Գ Ր Ի Գ. (Տեանելով նոցա) : Վահ, Շու-
շան, Համասփիւռ, այդտեղ ի՞նչ էք շինում:
Զգոյշ կացէ՛ք, թէ չէ կրնկնէք գետը . դո-
րա տակը շատ խորն է :

Շ. Մենք ուզում ենք ընկնենք գետը,
Գրիգոր :

Գ Ր Ի Գ. (Զարմացած) : Ի՞նչ, խելագա-
րուել էք, ի՞նչ է, թէ ծաղր էք անում:
Շուտ ցած եկէ՛ք, թէ չէ ձայն կը տամ:
(Զայն է տալիս գիւղի կողմը) : Այստեղ ե-
կէ՛ք, օգնեցէ՛ք, Շուշանը ու Համասփիւռը
ուզում են խեղդուել :

Հ. Գրիգոր ջան, այստեղից ձայնդ չի
հասնի : Գնա՛, ասա՛ մեր տանը, որ մենք
խեղդուեցանք. թող չը սպասեն մեզ : (Գրի-
գորը վազում է այնտեղից) : Շուշան, սիրտդ
պինդ պահիր ժամանակն եկաւ — շուտով
կը տեսնուինք երկնքում :

(Գրկում են միմեանց և բաւական միջոց մը-
նում են այդ դրութեան մէջ. (Որոտումն) :

Շ. Կայ մին էլ նայեմ իմ չորս կողմը :
 Ինչպէս յանկարծ մթնեց բոլոր երկինքը :
 (Մատով ցոյց է տալիս մի կողմը) : Տես ինչ
 սաստիկ անձրեւ է գալիս այնտեղ , շուտով
 այստեղ էլ կը գայ : — Մնաք բարով , հայր ,
 մայր , իմ բոլոր սիրելիներ , Շուշանին էլ չէք
 տեսնի : (Համասփիւռը անշարժ նայում է
 ջրի կողմը) : Համասփիւռ ձեռք տո՛ւր : (Հա-
 նում է ծոցից թաշկինակը , որի մի ծայրով
 կապում է Համասփիւռի ձեռքը , իսկ միւսով
 իւր ձեռքը) : Գիտե՞ս ինչի համար է այս :

Հ. Ի՞նչի համար :

Շ. Որ ջուրը չը հեռացնէ մեզ միմեանցից :

Շ. (Նայում է գէպի գիւղը) : Շուշան ,
 գիւղից մարդիկ են գալիս . շուտ ընկնենք , որ
 չը վրայ հասնեն :

(Նորա վերջին անգամ գրկում ու համբուրում
 են միմեանց) :

Շ. Մնաք բարով :

Հ. Սմբատ գալիս եմ : }

(միասին) :

(Ընկնում են ջուրը : Փայլակ , որոտումն և ան-

ձրե, որ շարունակվում է մինչև դործողութեան վերջը):

Ութերորդ երևոյթ .

Ե. ԽԱԶԱՏՈՒՐ, ԱՆՆԱ, և ՄԻ ՔԱՆԻ
ԿԱՆԱՅՔ ու ԳԻՒՂԱՅԻՆԵՐ գալիս են վա-
ղելով, իսկ միւս կողմից ՍՄԲԱՏ:

Խ ա չ. { (միասին) Համասփիւռ, որդի,
Ա ն. } անհաշիւ արեցիր մեզ: Ո՞վ է ք
անհաշիւ արեցիր մեզ: Ո՞վ է ք
քրիստոնեայ, օգնեցէք:

Մ ի կ ի ն: Ա'իս, Շուշան, տունս քան-
դուեցաւ: Օգնեցէք, թէ Աստուած կը սի-
րէք:

Ս մ ք. Ի՞նչ է, ինչ է պատահել:

Խ ա չ. Սմբատ, օգնիր, Համասփիւռը
խեղդուեցաւ:

Ս մ ք. Վայ ինձ:

(Սմբատը և մի գիւղացի շուտ ձգում են իրանց
ջուրը):

(Վարագոյրը շուտ ցած է ընկնում):

(Ջուղայի ձորը: Երկու կողմից բարձրանում են երկու վայրենի ծայուեր, որոնց վրայ տեղ տեղ երևում են աւերակներ: Ձորի մէջ տեղը անց է կենում Երասխը: Հեռուից երևում է հին Ջուղան, նորա ետից գերեզմանատունը, որի քամակում ծածկվումէ գետը: Գերեզմանատան ետեր բարձրանում է մի բարձր լեռուրն, որի վերայ կանգնած է Ամենափրկչի վանքը: Վաղ առաւօտ է, արեգակը նոր է ծագում և գեղեցիկ լուսաւորումէ քոչոր ձորը):

Առաջին երևոյթ:

Ս Մ Բ Ա Տ:

(Խալիս է ձախ կողմից: Նա սաստիկ գունաթափ է և վառտակած):

Ահա քանի օրէ գիշեր ցերեկ անդադար ման եմ գալիս գետի ափերի վրայ պտուէլով իմ սիրականի մարմինը, բայց բոլոր իմ աշխատանքը անպտուղ մնաց մինչև այսօր:

Երկու օրվան ճանապարհ աւելի գնացի ջրի
հետ, հարիւր տեղ մտայ մէջը, իջայ մին-
չե յատակը, բայց չը կայ ու չը կայ ոչ մի
տեղ իմ Համասփիւռի մարմինը: — Տէր
Աստուած, մինչեւ երբ պիտի այսպէս տան-
ջուիմ: Երկինք, խղճած ինձ, կենդանին չար-
ժանացրիր, մեռածին գոնեա մի' խնայեր ինձ
համար: (Առութիւն. նա մտածելով ման-
է գալիս յետ ու առաջ):

Երանիս, անողորմ գետ, տո՛ւր ինձ իմ
Համասփիւռին, տո՛ւր, մինչեւ երբ պիտի պա-
հես նորան: — Ա՛հ, կարողանայի ցամաքեցնել
քո աղբիւրը, որ տեսնէի, թէ ի՞նչտեղ ես
թագցրել նորան: — Երանիս, ես կանիծեմ
քեզ, եթէ աւելի երկար կը պահես իմ սի-
րականին: Տո՛ւր, տո՛ւր, դու իրաւունք չու-
նիս երեք օրից աւելի պահել նորան, և ա-
հա՛ այսօր չորրորդ օրն է: (Բարկացած ու
կատաղած մի քանի քայլ մօտ է գնում
ջրին): Ա՛հ անողորմ գետ, դու ծիծաղում

ես իմ յուսահատութեան վրայ, դու չես
լսում իմ խօսքերս, այլ անդադար առաջ
ես վազում եմ քառանջում, որ չը լսուին
խօսքերս: — Ո՛հ, ես կը թունաւորեմ քո
ջուրը, որ ոչ միայն մազդիկ, այլ և օձերը
մինչև անգամ փախչեն քո ասիւրից: (Բա-
ւական ժամանակ կանգնած է խորը մտած-
մունքի մէջ ընկղմած, յետոյ ձեռով շփում
է ճակատը):

Օրերը անց են կենում մինը միւսի ետեւից,
բայց ես չեմ հասնում իմ նպատակին: —
Կարելի է ձկները արդէն լափել են նորա
գիակը, ես ինչո՞ւ մինչև հիմայ կենդանի եմ:
Մարմինը կորաւ, բայց հոգին երկնքումն է,
ես ի՞նչի չեմ շաապում նորա մօտ: Հիմայ
էլ ինչ հարկաւոր է ինձ կեանքը: (Հանում
է դաշնակը և ուղղում է նորա ծայրը իւր
կուրծքի վրայ): Համասփիւռ, մի՛ բարկանար,
որ այսքան ուշացայ, ահա՛ գալիս եմ, իմ սի-
րական, գալիս եմ: (Ուղում է սպանել իրան,

Բայց յանկարծ ցած է թողնում կուռը) :
 Ձէ, ժամանակը չէ : Նորա սպանողը դեռ չէ
 պատժած, նորա մահու վրէժը դեռ չեմ
 առել : (Դնում է դաշնակը իւր տեղը :) Այս
 ի՞նչ է : — Ի՞նչի աջակէս ծանրանում է գը-
 լուխս — ծնկներս ծալվում են — չորս կողմն
 մթնում է : (Նստում է և թեք է ընկնում
 քարի վրայ, փաքրից յետոյ քունը տա-
 նում է) :

Երկրորդ երևոյթ :

ՍՄԲԱՏ Լ ԵՐԿՈՒ ԳԻՒՂԱՅԻ (գալիս են
 աջ կողմից, մանգաղները ձեռին) :

1 Գ. ի և Ղ. Այսօր, եղբայր, ուշ ենք
 դնում դաշտը, տէս, արեգակը փնչ տեղ է
 հասել : Լաւ է, թէ մինչև մոլթը կարողա-
 նանք հաւաքել բոլոր հացը :

2 Գ. Ի հարկէ, կը հաւաքենք, էլ շատ
 չէ մնացել :

1 Գ. Լսել էս, Պէտրոս, ասում են Ագու-
լիսի մօտ մորեխ է երևացել: Փառք Աստու-
ծոյ, որ այս տարի շուտ հասաւ արտը:

2 Գ. Հիմայ նա էլ մնաս չի տայ, ո-
րովհետեւ նոր է թեւաւորվում, և ամէն տեղ
արդէն սկսել են ցորենը կտրել:

(Անց են կենում մի քանի քայլ և տես-
նում են Սմբատին):

1 Գ. Տէս, այս ո՞վ է պարկած, Սմբատը
չէ:

2 Գ. Հա՛, նա է, խեղճ ողորմելին քնած է

1 Գ. Քանի զարմանալի բաներ են պատ-
մում սորա մասին: Մի քանիսը ասում են
թէ զազախները սպանել են, միւսերը, թէ
խելագարուել է և գիշեր ցերեկ ման է դա-
լիս գետի ափերին, անդադար կանչելով իւր
սիրականի անունը, մի քանիսն էլ ասում
թէ ինքն էլ խեղդուել է:

2 Գ. Զարմանալի չէ, որ խելագարուած
լինի ողորմելին: Աստուած ամէն քրիս-

տոնեայի գլխից հեռու պահէ այն տարա-
բաղդու թիւնը, որ սորան պատահեց :

1 Գ. Ասում են, կիրակի օրը Աստապա-
տի մօտ որ երկու աղջիկ խեղդուեցան, մինը
սորա սիրականն է եղել :

2 Գ. Ես էլ այդպէս եմ լսել :

1 Գ. Խեղճ տղայ: Արդեօք ի՞նչ էր պատ-
ճառը, որ աղջիկը խեղդուեցաւ .

2 Գ. Ով գիտէ: Մի պատճառ կը լինէր
էլի :

1 Գ. Գիտե՞ս ի՞նչ է: Ես ուզում եմ յետ
դառնալ գիւղը և իմաց անել սորա մօրը,
որ որդին գտնուել է: Խեղճ պառաւը գիշեր
ցերեկ սուգ է անում որդու համար, որով-
հետեւ կարծում է, թէ նա էլ կենդանի չէ:

2 Գ. Շատ լաւ կանես, Յովհաննէս,
գնա՛ մխիթարի՛ր խեղճ պառաւին, ասա՛, որ
Սմբատը այստեղ է ու առողջ է, գնա՛, ևս
քիչ այստեղ կը սպասեմ և մինչև քո դա-
րը կը զարթեցնեմ սորան :

(1 գիւղացին գնում է):

Երրորդ երևոյթ :

ՍՄԲԱՏ Լ 2 ԳԻԻՂԱՅԻՆ :

2 Գ Ի Լ Ղ . (Մօտ է գնում Սմբատին) :
Ինչպէս խորը քնած է : (Սմբատը շարժվում
է և ձեռները տարածում է) : Ի՞նչ երազ է
տեսնում հիմայ : Ով գիտէ տեսնում է , որ
դետը տանում է նորա սիրականին և նա
ձեռները տարածում է , որ բռնէ ու դուրս
հանէ նորան ջրից : — Խեղճ Սմբատ , ինչպէս
հալուել է , դէմքը կարծես թէ մեռելի
դէմք լինի , էլ ճանաչել չէ կարելի : Ափսոս
ինչ տղա էր : Բոլոր Հայաստանը ման գայիր
երկուսը չէիր գտնի սորա հատը , բայց այժմ
ինչի նման է , կարծես թէ գերեզմանից հա-
նած մեռել լինի : (Սմբատը ախ է քաշում
քնած ակողը) : Բայց զարթեցնեմ : (Կամաց
շարժում է նորան) : Սմբատ , եղբայր , զար-
թիր , այս ի՞նչ տեղ ես պարկել :

Ս մ բ . (Զարթում է և վեր է թռչում) :
Պետրոս դու ես , ի՞նչ ես ուղում :

2 Գ. Օրհնած, ի՞նչ ես պարկել այս-
տեղ, տուն չունիս :

Ս մբ. Ե՛հ, եղբայր, ես հիմայ էլ տուն
չունիմ, իմ տունը քանդուեցաւ : Այսու-
հետեւ բոլորը մին է ինձ համար : — Ո՛հ,
Պետրո՛ս, դիտե՛ս, թէ ի՞նչ եկաւ իմ գլխին :

2 Գ. Գիտեմ, եղբայր, և վկայ է Աստ-
ուած, որ շատ ցաւում եմ : Բայց մեր ձե-
ռին ի՞նչ կայ : Աստուծոյ կամքն էր : Սիրտդ
պինդ պահիր, եղբայր, տղամարդ ես պէտք
է համբերես :

Ս մբ. (գլուխը շարժելով) : Ո՛հ հեշտ
բան է ասել համբերի՛ր : Բայց ես տղա-
մարդ եմ միայն և ոչ թէ քար, ի՞նչպէս
համբերեմ : — Ա՛խ եղբայր, դու չես կարող
հասկանալ իմ ցաւը, եթէ դեռ չես սի-
րել : Նա միայն կարող է հասկանալ իմ
ողորմելի վիճակը և խղճալ ինձ, ով որ սի-
րել ու սիրուել է, ով որ ճաշակել է այն
այն երկնային երջանկութիւնը, որ տալիս է

մեղ սէրը : — Ա'խ ես ճաշակել եմ այդ եր-
ջանկու թիւնը , ես վայելել եմ սէրը մի այն-
պիսի ա. ջկայ , որի նմանը չէր սեսել աշ-
խարհը , բայց անգու թ մահը խլեց նորան
ինձանից : — Ի՞նչպէս համբերեմ :

2 Գ. Բայց ես էլի կրկնում եմ , որ պիտի
համբերես , որովհետեւ քո յաւատհատու-
թիւնը կրկին չի կենդանացնի նորան , այլ
կը կարծացնէ կեանքիդ օրերը : — Տէս , թէ
ինչպէս հալուել ու մաշուել ես այս մի քա-
նի օրուան մէջ :

Ս մբ. Այսուհետեւ ինձ էլ հարկաւոր
չէ կեանքը : Դա ինձ համար դառել է հի-
մայ ծանր բեռը , որ ճնշում է ինձ : — Ա'խ
հա՛ , Պետրոս ջան , չէ՞ս իմացել , չէ՞ն գտնիչ
Համասփիւռին :

2 Գ. Նորան դեռ չեն գտել , բայց նորա-
ընկերին երէկ գտանք ու թաղեցինք :

Ս մբ. Ա'խ , Աստուած , ես ե՞րբ պիտի
գտնեմ :

2 Գ. Սմբատ, դու ոչինչ չես հարցնում քո մօր մասին: Խեղճ պառաւի աչքերը էլ չեն ցամաքում գիշեր ցերեկ, որովհետեւ նա քեզ մեռած է համարում:

Սմբ. Ո՛հ, թող մեռած համարէ ինձ, մեռած համարեցէք ինձ ամէնքդ. — Ասա մօրս, որ վաղօրօք սուգ անէ ինձ վրայ և մոռանայ ինձ:

2 Գ. Եղբայր, այդպէս շուտ մի՛ կտրիր յոյսդ կեանքից: Մարդս քանի կայ ու կենդանի է, շատ չար ու բարի կը տեսնէ, շատ ուրախ ու տխուր օրեր կը պատահի, բայց ամենին էլ պիտի համբերէ, որովհետեւ, ինչպէս ասած է, առանց Աստուծոյ կամքի մի հատ մագ էլ կարող չէ վեր ընկնել մեր գլխից:

Սմբ. Լաւ ես ասում, Պետրոս, բայց իմ ցաւը անտանելի է, նորանից առողջանալու ճար չկայ, նորա վերջը մահ է:

2 Գ. Չէ, Աստուած ողորմած է: Ժա-

մանակը կը բժշկէ քո սրտի խոցերը, դու
կը մոռանաս նորան և միւս անգամ կը բաղ-
դաւորուիս :

Ս մ բ. (գլուխը շարժելով) : Միւս ան-
գամ կը բաղդաւորուիմ : — Առանց նորան
չը կայ բաղդաւորութիւն : Ես այդ լաւ գի-
տեմ : (Ուղում է գնալ) :

2 Գ. Կայ , ո՛ր ես գնում : Ահա մայրդ
գալիս է : Խղձա՛ նորան :

(Գալիս են Մարթան և 1 գիւղացին) :

Զորրորդ երևոյթ :

ԱՌԱՋԻՆՆԵՐԸ, ՄԱՐԹԱ և 1 ԳԻՒՂԱՅԻՆ :

Մ ա Ր Թ ա. (վաղում է Սմբատի վրայ,
փաթաթվում է վզին և ջերմութեամբ համ-
բուրում է) : Սմբատ, իմ թանգագին որդի,
իմ աչքի լոյս : Կենդանի ես, էլի գտայ քեզ,
էլի արժանացայ սեղմել քեզ կուրծքիս վրայ :
— Որդի, հոգի, իմ ուրախութիւն : Փառք
քեզ Աստուած :

Ս մբ. (խլուկով նորա գրկից): Մի' ուրախանար, ողորմելի կին, դու էլ որդի չունիս: Համասփիւռի մահով մեռաւ և քո Սմբատը:

Մ. Չէ, չէ, իմ որդին կենդան է: (Նորից գրկում է և պինդ սխմում է իւր կուրծքին): Սմբատ, իմ մի հատ մսիթարութիւն, մեռնեմ քո արեին, իմ քաղցր որդի: — Ո'հ. հիմայ էլ ոչ ոք չի խլի քեզ ինձանից:

Ս մբ. (խլվում է նորա գրկից): Մայր, լաւ նայիր երեսիս, տէս, թէ մահը չէ դրել նորա իւր նշանը:

Մ. Այն օրը մահ լինի քո մօր գլխին: Չ', Աստուած ողորմած է: Նա չի խլի մի խեղճ պառաւից նորա մի հատ ուրախութիւնը:

Ս մբ. (դառը ժպիտով): Ո'հ դորանից հեշտ բան չը կայ նորա համար: Եթէ նա խլեց ինձանից իմ ուրախութիւնը, իմ մսիթարութիւնը, իմ բաղդաւորութիւնը, բո-

լորը . բոլորը , ինչ որ տուել էր ինձ , ապա
ի՞նչե կը դժուարանայ խլել քեզանից քո որ-
դուն , որ այսուհետե էլ ոչինչ օգուտ չէ
քեզ :

Մ. Այն ինձ , Սմբատ , այդ ի՞նչ խօս-
քեր են դուրս գալիս քո բերանից : Դու
գանգատ ես անում՝ Աստծո՞ւց :

Սմբ. Չէ , մայր , ես չեմ գանգատում
նորանից , և ո՞ւմը ասեմ իմ գանգատը , երբ
որ նա ինքն է ամենի դատաւորը : Բայց ոչ
մի մահկանացու կարող չէ տանել այն ցա-
ւին , որ նա դրեց սրտիս մէջ , նա քանդեց
իմ բաղդաւորութիւնը :

Մ. Սմբատ , սիրտս կտոր կտոր է լինում ,
քեզ այդպէս տեսնելով : Լաւ գիտե՞ս , որ
կեանքս չեմ խնայի մատաղ բերել քեզ հա-
մար : — Բայց հոգիս սաստիկ խռովում ու
տրտմում է , լսելով քեզանից այդ խօսքերը :
Դու քրիստոնեայ ես , որդի , պիտի խոնար-

հիս Աստուծոյ, որովհետեւ չես կարող փոխել նորա վճիռը:

Ս մբ. Ա'իս, ես այդ գիտեմ, և այդ պատճառով էլ քրքրում է հոգիս յուսահատութիւնը: Բայց ես ի՞նչ արեցի, որ այսպէս բարկացաւ ինձ վրայ:

Մ. Ո՞վ գիտէ, կարելի է այդ իմ մեղքերի պատիժն էր: Բայց մի՛ յուսահատուիլ, այսօր բարկացաւ քեզ վրայ քո երկնաւոր հայրը, բայց էգուց կարող է սիրել ու բաղդաւորել քեզ:

Ս մբ. Ա'իս, չէ, մայր, ինձ համար էլ բաղդաւորութիւն չը կայ այս կեանքում: (Կարձ՝ լռութիւն): Ի՞նչ եմ կանգնել ու խօսում: Մնաս բարով, մայր: (Գրկում է նորան): Կարելի է էլ չը տեսնուիք:

Մ (վախեցած բռնում է նորան): Ո՞ւր, որդի, ո՞ւր ես գնում: Հերիք չէր, ինչ որ տանջուեցայ: Կ'աց ինձ մօտ, մի՛ գնա, որդի: Արի գնանք տուն:

Ս մբ. Թո՛ղ, թո՛ղ, ես պիտի գնամ գլտնեմ իմ Համասփիւռին :

Մ. Սմբատ, Սմբատ, խղճա՛ ինձ, մի՛ գնա՛, որդի՛ : Դու կարօտ ես միսիթարութեան և հանգստութեան — բայց ո՞վ կարող է միսիթարել քեզ մօրիցը լաւ : Ի՞նչտեղ կարող ես աւելի լաւ հանգստանալ, քան թէ քո մօր սիրող ու հաւատարիմ կուրծքի վրայ : — Կա՛յ, որդի :

1 Գ իւղ . Սմբատ, մի՞թէ չեն շարժում քեզ մօրդ խօսքերը, մի՞թէ քար է քո սիրտը : (Սմբատը ձեռները կուրծքին ծալած կանգնած է մտածմունքի մէջ) :

2 Գ. Դու գնում ես, բայց եթէ (ցոյց տալով մօր վրայ) սորան մի բան պատահի, յաւիտեան պարտական կը մնաս Աստուծոյ ահեղ դատաստանի առաջ :

(Գալիս են մի քանի մարդիկ ու կանայք) :

3 Գ. Աչքդ լոյս, քոյր Մարթա, փառք Աստուծոյ տղադ գանուեցաւ :

4 Գ. (Սմբատին)։ Աստուծով մխիթարուիս, եղբայր, գլուխդ ապրի։ Ե՛հ ինչ անենք, նորա ճակատին էլ այն էր գրած։

5 Գ. Շատ մի՛ տրտմիք, եղբայր։ Դու լաւ կ'աց, թէ չէ աղջիկ շատ կը ճարուի։ Նա քո բաղդը չէր։

(Այդ միջոցին կանայքը քչփչալով մօտ են գնում ջրին)։

Սմբ. Ի՞նչեր էք ասում, քարասիրտ մարդիկ։ Ձեր խօսքերը մխիթարելու տեղ աւելի բորբոքում են իմ ցաւը։ — Ձէ՛, ոչ ինչ մի՛ ասէք։ Ես չեմ հաւատում, որ դուք խղճում էք ինձ։ — Ի՞նչպէս կարող են խղճալ մարդիկ, երբ որ ինքը երկինքը անողորմ է։ — Ձէ՛, չէ, ոչ ինչ մի՛ ասէք ինձ. թողէ՛ք գնամ իմ ճանապարհով։ Մխիթարեցէ՛ք մօրս, եթէ կարող էք։ — Մնաս բարով, մայր։ (Ուզում է գնալ, բայց մի քանի քայլ անելուց յետոյ, կանգնում է լսելով մօր ձայնը)։

Մ ա թ թ. (Ողբալի ձայնով) : Ո՛հ, ան-
գուլթ զաւակ : Եթէ քեզ համար ոչինչ են
իմ արտասուքները, եթէ չես խղճում ինձ,
առաջ սպանիր, յետոյ գնա՛, ուր որ ուզում ես :

1 Կ ի ն ը. (Կռանում է ջրի վրայ, բայց
խկոյն վախեցած յետ է թռչում մի քանի
քայլ) : Վա՛յ, Աստուած, այս ի՞նչ է :

(Ամէնքը նայում են այն կողմը : Մեքատը
կանգնում է) :

Մ ի ք ա ն ի ս ը : Ի՞նչ է, ի՞նչ կայ այդտեղ :

2 Կ, (բարձրացնում է ջրից մի կուռը,
բայց խկոյն զարհուրած թողնում է ձեռից
և փախչում է մի կողմը) : Վա՛յ :

Ս մ բ. (Առաջ վազելով) : Տէր Աստուած,
այս իմ համասփիւռն է : (Շուտ կռանում է
և հանում է ջրից համասփիւռի դիակը,
Սաստիկ յուսահատ ձայնով) : Համասփիւռ :
(Ամէնքը զարհուրած դարձնում են երեսները) :

Ս մ բ. (դնում է դիակը գետնի վրայ, չո-
քում է մօտը և ծածկում է երեսը նորա

կուրծքի մէջ)։ Համասփիւռ, վայ իմ գլխին
 ու արեւին. ես քեզ այսպէս պիտի տեսնէի՞
 Ա'խ իմ հրեշտակ, այս ինչ բան արեցիր ինձ,
 ինչի այսպէս մենակ ու ողորմելի թողեցիր
 քո Սմբատին։ — Ա'խ իմ հոգի, իմ նազե-
 լի, մի ձայն հանիր, մի հատ ձայն, յետոյ
 թող երկինքը փուլ գայ ինձ վրայ, թող բո-
 լոր աշխարհը խախտուի իւր հիմքերից,
 այսուհետեւ բոլորը մին է ինձ համար։ (Զար-
 հուշած վեր է թռչում)։ Ո'հ, ինչպէս սառն
 ես Համասփիւռ։

Մ. (մօտ գնալով)։ Սմբատ, սիրելի որդի։

Սմբ. (ծիծաղում է ինչպէս խելագար)։
 Տէս. տէս, ինչպէս երկինքը ծիծաղում է վե-
 րեից իւր արած գործի վրայ։ (Կատաղած
 դէս ու դէն վազելով)։ Ո'հ, ես էլ կարող
 եմ մի տասը մարդ այսպէս սառեցնել. ես
 էլ վրէժխնդիր կը լինիմ։

Մի գիւղ. Ողորմելու խելքը ցնորվում
 է յուսահատութենից։ Հեռացրէ՛ք մեռելը,
 թէ չէ բոլորովին կը խելագարուի։

Ս մբ. (Ձեռք բարձրացնելով): Նրկի՞նք ,
ո՞ւր է քո արդարութիւնը, ո՞ւր է քո կրակը:
Ի՞նչի չես թափում սորա սպանողների գլխին:
(Նրկու մարդ մօտ են գնում, որ վեր առ-
նեն Համասփիւռի դիակը):

Ս մբ. (կատաղած վազում է նոցա վրայ):
Հեռացէ՛ք: Ի՞նչ էք ուզում: Ձը համար-
ձակուէք ձեռք տալ իմ սիրականին: — Ի՞նչ:
Կարծում էք, թէ մեռած է: Ձէ, չէ, չէ,
սա քնած է, այ տեսէք զարթեցնեմ: (Չո-
քում է դիակի մօտ): Համասփիւռ, Համա-
սփիւռ, զարթի՛ր, աչքերդ բաց արա՛: —
Շո՛ւտ, շո՛ւտ, հոգի ջան, շո՛ւտ, քահանան
սպասում է մեզ պսակելու — Ո՛հ. (Վեր է
ընկնում դիակի վրայ):

Մ ա ռ թ ա: Սմբատ, որդի, վայ ինձ:
(Ծածկում է երեսը ձեռներով):

Մ ի գ իւ ղ. Խեղճ տղայ:

Ս մբ. (վեր է կենում, դէս ու դէն տա-
տանելով և երկու ձեռով բռնում է իւր

գլուխը, կարծես թէ ուզում է հաւաքել
խւր մտքերը): Այս ի՞նչ տեղ եմ:—Տէր Աստ-
ուած, երազում եմ, թէ արթուն: --Ո՛հ,
չէ, այս երազ չէ: Ահա՛ սա անշունչ ընկած
է իմ առաջ:

Մ արթ ա. Որդի՛, հերիք է, թէ Աստ-
ուած կը սիրես: Ինձ էլ մի փոքր խղճա՛:

Մ ի գ իւղ. Հերիք է, եղբայր, թող
թաղենք:

Ս մբ. Հա՛, հա՛, թաղեցէ՛ք, բայց ինձ էլ
հետը. (Հանում է դաշնակը):

Մ արթ. (Սաստիկ վախեցած առաջ է
վազում): Վա՛յ. որդի, ինչ ես անում:

Մ ի ք ա ն ի ս ը. Խլեցէ՛ք խանջալը:

Ս մբ. (Սաստիկ ձայնով): Կացէ՛ք ձեր
տեղը. մօտ չը դաք, թէ չէ կը զղջաք: (Դառ-
նալով դէպի դիակը). Համասփիւռ, Աստուած
ու մարդիկ քանդեցին մեր բաղդաւորու-
թիւնը, դու լաւ համարեցիր մեռնել, քան

Թէ ասորել ուրիշի համար :— Ես կը հետեւեմ
քո օրինակին :

Մ ա Ր Թ. (բռնում է նորա կուռը) : Սըմ-
բան, առանց քեզ ի՞նչ կը լինի իմ ճարը ,
ո՞վ կը լինի իմ տէրը : Որդի, ասորիք քո մօր
համար :

Ս մ բ' (խլվում է նորա ձեռից) : Թո՛ղ ,
համասփիւռը կանչում է ինձ :

Մ ա Ր Թ. (Յուսահատ ձայնով) : Հա-
րեաններ, օգնեցէ՛ք, մի' Թողնէ՛ք, որ սպանէ
իւր գլուխը :

Ս մ բ. (գիւղացիներին) : Զուղայեցի՛ք, տե-
սէ՛ք, այս աղջիկը մեռաւ ինձ համար : Սա
սպանեց իւր գլուխը, որ չը տայ իւր սիրտը
ուրիշին : Զեզ եմ հարցնում, մի' Թէ ես
էլ պարտական չեմ մի և նոյնը անել : —
Հա՛, ես պիտի վճարեմ իմ պարտքը :— Հա-
մասփիւռ, գալիս եմ : (Նա շուտ ցցում է
դաշնակը իւր սրտի մէջ և վեր է ընկնում
համասփիւռի դիակի մօտ) :

Մ ա թ թ. վ ա յ. արեւս խաւարեց . (վեր է
ընկնում թուլացած) :

(Ամէնքը կանգնած են զարհուրած) :

Ս Մ բ. (Մի փոքր բարձրանալով հատ կը-
ռան վրայ) . Թէ Աստուած կը սիրէք մեզ
միասին թաղեցէ՛ք : — Մնաք բարով : — Հա-
մապիւր : (Յետ է ընկնում և մեռնում է)

Վ Ե Ր Զ :

ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻԱԼՆԵՐ:

սխալ	ուղիղ	եր. տող
Քհ կըտեսնենք —	Քհ կըտեսնենք —	13—5
որ յանկարծ կտրեց	որ յանկարծ մի ձի-	
ճանապարհս — —	աւոր կտրեց ճանա-	
	պարհս — — —	19—15
պատժի դէմ — —	պատշաճի դէմ —	70—14
որ այս տալիս ես	որ այս պատիժը	
ինձ — — —	տալիս ես ինձ —	85—15
կը տամ — —	որ տամ — —	91—12
չի մտնանայ —	չի լավանայ —	92—6
պատահեցի և —	պատահեցի նշան	
շատ — — —	տուէքին և շատ	108—11
նորա իւր նշանը	նորա վրայ իւր	
	նշանը — — —	146—11

Բայց սորանից տեղ անդ տպած է չեմ ու-
րանալ, չեմ տալ, մի ասեր, որ պետքէ կարդալ
չեմ ուրանա, չեմ տայ, մի ասիր:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0115099

